

Роман Корінець,

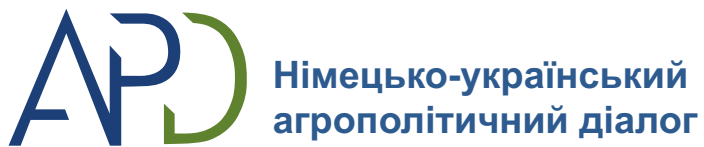
*директор Національної асоціації сільськогосподарських
дорадчих служб України, кандидат економічних наук*

Людмила Гончаренко,

*заступник директора Департаменту агропромислового розвитку
Львівської обласної державної адміністрації*

АБЕТКА ФЕРМЕРСТВА ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Київ 2023

www.apd-ukraine.de
info@apd-ukraine.de

Монографія підготовлена за сприяння Проекту «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» із залученням українського та європейського досвіду. Будь-які точки зору та результати, висновки, пропозиції чи рекомендації, зазначені в підручнику, належать авторам та необов'язково відповідають поглядам АПД.

Проект «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федерального Міністерства продовольства та сільського господарства (BMEL) з 2006 року. Виконавцем проекту є ТОВ ГФА Консалтинг Груп, а також робоче співтовариство, яке складається з ТОВ ІАК Аграр консалтинг, Лейбніц-Інституту аграрного розвитку в країнах з перехідною економікою (ІАМО) та ТОВ АФЦ Консультантс Інтернешнл. Реципієнтом проекту виступає Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України «Дорада». Із земельних питань АПД працює у кооперації з ТОВ з управління та реалізації земель (BVVG). Бенефіціаром проекту виступає Міністерство аграрної політики та продовольства України.

Беручи до уваги німецький та український досвід та отримання Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС, аграрна політика, аграрна торговельна політика та політика сільського розвитку України роблять значний внесок у підвищення конкурентоспроможності аграрного господарства, а також у його сталий та соціально зважений розвиток і розвиток сільської місцевості.

www.bmel.de
www.gfa-group.de
www.iakleipzig.de
www.iamo.de
www.afci.de
www.bvvg.de
<https://minagro.gov.ua>

**МІНІСТЕРСТВО
У СПРАВАХ
ВETERANІВ
УКРАЇНИ**

<https://mva.gov.ua/ua;>
dpi@mva.gov.ua

Вітальне слово від Міністерства ветеранів

Після перемоги України в російсько-українській війні ми отримуємо велику кількість людей у цивільному секторі, які мають бойовий досвід, та готові стати на захист на іншому фронті — економічному. Трохи статистики: до повномасштабного наступу РФ в Україні налічувався майже 1 мільйон ветеранів і ветеранок. Значна кількість з них розвивали власний бізнес або були зацікавлені у започаткуванні власної справи. Ключові напрями їхньої діяльності — інформація та телекомунікація, сільське господарство, транспортна галузь, оптова та роздрібна торгівля, розваги та відпочинок, переробна промисловість тощо. В аграрному секторі ветерани вже реалізували низку цікавих бізнес-кейсів від виробництва до переробки.

За попередніми підрахунками після перемоги кількість учасників бойових дій становитиме понад 3 мільйони людей — близько 10% до загальної чисельності населення України. Тож і ветеранів-підприємців стане більше в рази.

Міністерство у справах ветеранів України має на меті стати «хабом», який модеруватиме процес формування нової державної ветеранської політики. Захисники і Захисниці після переходу від військової кар'єри до цивільного життя мають отримати можливість стати Воїнами відновлення. А ми, як держава, — надати їм всі інструменти для інтеграції, підтримки економіки країни та власних родин.

Після перемоги одним із викликів, який постане перед Україною, буде відродження продовольчої безпеки. Наявний досвід та ресурси дають всі можливості ветеранам стати в стрій на цьому фронті.

Тому наше завдання сьогодні — створити та запровадити всі можливості для Захисників і Захисниць реалізуватися у підприємництві, зокрема в галузі агропромислового комплексу.

ВETERАНИ ВІЙНИ І СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО: СВІТОВА ПРАКТИКА

Ветерану може бути складно визначити, що робити після військової служби. Залучення ветеранів до сільського господарства — це світова практика. Наприклад, ветерани для Міністерства сільського господарства США (USDA) є окремою темою діяльності: USDA підтримує героїв Америки¹. Веб-сайт USDA служить навігатором для ветеранів, які хочуть дізнатися більше про працевлаштування, освіту та підприємницьку діяльність на фермі чи за її межами.

USDA може допомогти ветеранам перейти до фермерства, підключивши до фінансових, освітніх і навчальних ресурсів, а також підтримки бізнес-планування².

Особливу опіку мають фермери-початківці з когорти ветеранів³. Вони мають право на участь у програмах, які допоможуть розпочати та продовжити кар'єру у фермерстві. Для них, створено спеціальні навчальні програми, що стосуються започаткування ними кар'єри фермера⁴. USDA співпрацює з університетами в програмах підвищення кваліфікації, щоб забезпечити неформальну освіту та навчання безпосередньо ветеранам як виробникам сільськогосподарської продукції.. А звіт «Початкове фермерське навчання для ветеранів та сільськогосподарської професійно-реабілітаційної роботи для ветеранів» / «Report to Congress «Beginning Farmer Training

for Veterans and Agricultural Vocational and Rehabilitation for Veterans» навіть розглядається Конгресом США⁵.

Мінветеранів готує «Стратегію розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни на період до 2030 року»⁶. Її мета — розвиток підприємницьких ініціатив ветеранів війни.

Це посібник — короткий путівник у світ українського фермерства для українських ветеранів. Ми сподіваємося, що він допоможе героям України після перемоги над агресором, зробити перший крок до започаткування власного фермерського господарства.

¹<https://www.usda.gov/our-agency/initiatives/veterans>

²<https://www.usda.gov/our-agency/initiatives/veterans/veterans-and-entrepreneurship>

³<https://www.ers.usda.gov/agricultural-act-of-2014-highlights-and-implications/socially-disadvantaged-and-veteran-farmers-and-ranchers/>

⁴<https://www.govinfo.gov/content/pkg/BILLS-113hr2642enr/pdf/BILLS-113hr2642enr.pdf>

⁵<https://www.usda.gov/sites/default/files/documents/OPPE%20-%20MVAL%20Annual%20Report%20Only%202020.pdf>

⁶<https://www.rada.gov.ua/news/razom/225327.html>

СІЛЬСЬКОГОСПО- ДАРСЬКЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК РЕАБІЛІТАЦІЯ ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ

Кожний четвертий ветеран бойових дій армії США вважає, що перехід від військового до цивільного життя є доволі складним. Приблизно дві третини всіх ветеранів (68%) стверджують, що в перші кілька років після звільнення з армії вони часто відчували гордість за свою військову службу. Приблизно кожен десятий ветеран (9%) зазначає, що після звільнення з армії часто відчував труднощі з неорганізованістю цивільного життя, а ще 23% кажуть, що іноді відчували це.

Для багатьох ветеранів пошук роботи після звільнення з армії є важливою частиною переходу до цивільного життя. Більшість ветеранів кажуть, що їхня військова служба була корисною, оскільки дала їм навички та навчання, необхідні для роботи поза армією — 29% сказали, що це було дуже корисно, а ще 29% сказали, що це було досить корисно⁷.

У Законі про хорватських ветеранів Вітчизняної війни і членів їхніх родин отримала визначення ветеранська соціально-трудова спілка. Йдеться про особливу модель спільного підприємництва, де дві третини колективу складають представники ветеранів, інвалідів війни та членів їхніх родин⁸.

Одним із ефективних інструментів соціальної реабілітації вважається реабілітація через підприємництво. Це не тільки сприяє поверненню у цивільне життя, але й позитивно впливає

на розвиток малого та середнього бізнесу в цілому⁹. У Хорватії більшість соціально-трудова спілок діяло в галузі сільського господарства¹⁰.

Чому сільське господарство?

Руйнування об'єктів інфраструктури, великих підприємств зменшує кількість робочих місць у промисловості. Відновлення промислових об'єктів потребує як значних інвестицій, так і значного часу на створення таких об'єктів. Тому особливої актуальності як зараз, так й у післявоєнний період набуває завдання розвитку мікро-, малого та середнього підприємництва (ММСП) у сільському господарстві, де можна розпочати таку діяльність без залучення значних матеріальних ресурсів.

Враховуючи історичний менталітет українця, його господарність, тягу і любов до рідної землі, можна з впевненістю стверджувати, що одним з найкращих місць для реабілітації та реалізації амбітних планів щодо розвитку власної справи, є організація і ведення аграрного бізнесу.

На користь цього твердження працює і те, що можливості розвитку бізнесу в аграрному секторі держави підтримуються самою державою Україна через надання різноманітних пільгових кредитів, долучення до великої кількості цільових програм з розвитку аграрного сектору.

Факт долучення членів родин ветеранів війни до ведення спільного бізнесу шляхом створення фермерських сімейних

⁷<https://armyinform.com.ua/2022/09/03/adaptacziyu-veteraniv-vijnny-do-myrnogo-zhyttya-garantuye-zakon-shhodo-systemy-perehodu-vid-vijskovoyi-karyery-do-zyvilnogo-zhyttya/>

⁸<https://www.pravda.com.ua/columns/2021/06/26/7298505/>

⁹<https://www.epravda.com.ua/columns/2021/05/12/673787/>

¹⁰<https://www.pravda.com.ua/columns/2021/06/26/7298505/>

господарств, можливості кооперації з побратимами робить цей бізнес ще більше привабливим.

Трудотерапія через фермерську діяльність набуває нових значень: крім корисних властивостей, реабілітаційних можливостей і впливів (наприклад, через роботу у контакті з природою), дасть можливість власного розвитку, зайнятості, створення умов для власної фінансової стабільності і незалежності та гідного рівня життя для родини. Люди, що прагнуть зробити власну справу, бажаючи не пристосовуватися до нових умов, а жити в них, виявляти ініціативу, виражати себе у вільній трудовій діяльності, можуть успішно здійснювати діяльність в малому аграрному бізнесі, особливо, якщо їхні сім'ї пов'язані з селом, мають у власності землі сільськогосподарського призначення та досвід роботи в особистих селянських господарствах.

ВЕТЕРАНСЬКЕ ФЕРМЕРСТВО: ЯК ПІДГОТУВАТИСЯ

Фермерство — це тільки на перший погляд нескладний різновид підприємництва.

Це часто сезонна, мінлива й надзвичайно складна робота, тому власникам необхідно адаптуватися під досить специфічне виробниче середовище¹¹.

Фермерська діяльність дається не одразу: вона потребує від учасників певних якостей, які можна розвинути лише за умови наявності реального досвіду роботи в цій сфері.

Фермерство вимагає певної підготовки. Де і як її пройти? Про це трохи далі.

Готуючись стати фермером:

1. Знайдіть підприємницьку ідею. Обговоріть її з друзями, фахівцями, сільськогосподарськими дорадниками, фермерами — сусідами чи знайомими.

2. Зрозумійте, що ви будете виробляти, хто є потенційними споживачами товарів чи послуг, та якого економічного результату ви хочете досягти. Продуктами фермерства може бути виробництво як традиційних так, і особливих продуктів. Але виробляти слід те, що принесе успіх. Тому не варто змагатись з великими виробниками у вирощуванні того, чим займаються вони.

¹¹<https://www.epravda.com.ua/columns/2016/11/21/611747/>

Треба знайти щось своє, свою нішу. Це може бути малопоширена або поки що не дуже популярна культура, «здорова» їжа, органічна продукція тощо. Подумайте про «фішки» збуту виробленої продукції. Про поєднання виробництва та збуту сільськогосподарської продукції з сільським туризмом, місцевими народними ремеслами та традиціями.

3. Оцініть ресурси (земля, приміщення, техніка, обладнання, гроші), які можете залучити для ведення фермерського бізнесу.

4. Оцініть власні знання, вміння, навички, здатність до самонавчання, бо це також ресурс.

Пам'ятайте, що фермерство — це підприємницька діяльність, основною метою якої є отримання прибутку. Щоб бути успішним підприємцем, треба тримати руку на пульсі ринку і постійно вчитися.

Успішний фермер — це ще й суспільне визнання, повага, задоволення власних прагнень. Будь якій людині неймовірно приємно, що їй щось вдається, що організована справа приносить користь іншим людям чи країні. Успішно ресоціалізований захисник або захисниця — запорука стійкості громади.

Фермерство — це не завжди успіх. Несприятлива погода, ринкові коливання, непрогнозована поведінка держави, конкуренти, власні помилки... Повністю уникнути ризиків і навіть банкрутств неможливо, та все ж, є декілька важливих порад:

- намагайтеся все старанно обмірковувати та прораховувати;
- працюйте з цифрами, розрахунками, прогнозами;

- придивляйтеся до поведінки успішних фермерів;
- будьте гнучкими та мобільними, змінюйтеся, реагуючи на зміни ринкової кон'юнктури.

Звичайно, ви не можете знати все й одразу, тому не соромтеся скористатися порадами фахівців. І це чи найважливіша порада! Де їх знайти, про це буде розмова трохи далі.

ОСНОВНІ ФОРМИ СІЛЬСЬКОГОСПО- ДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Підприємництво вимагає певного організаційного оформлення, найперше — державної реєстрації. Саме до реєстрації треба визначити, як оформити свою власну справу.

Якщо ви хочете займатись бізнесом самостійно, то маєте два варіанти:

1. зареєструватись як фізична особа підприємець (ФОП);
2. зареєструвати юридичну особу — підприємство.

Перший варіант є незрівнянно простішим, бо позбавляє обов'язку виконувати чимало бюрократичних вимог. Велика перевага — спрощена система оподаткування, обліку та звітності.

Другий варіант — для більш досвідчених та тих, хто має досвід, надійну ідею або іншу потребу в реєстрації саме юридичної особи.

Якщо ж ви хочете займатись бізнесом спільно із кимось, то маєте лише один шлях: реєструвати юридичну особу — підприємство, в тому числі кооператив.

Найпоширенішими формами ведення малого аграрного бізнесу у формі юридичної особи є:

- а) фермерські господарства;
- б) господарські товариства.

Для підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробники сільськогосподарської продукції можуть створювати сільськогосподарські кооперативи. Правові, організаційні, економічні та соціальні основи функціонування **сільськогосподарської кооперації**, особливості утворення і діяльності сільськогосподарських кооперативів, їх об'єднань визначаються Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію¹²» .

¹²<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text>

ФІЗИЧНА ОСОБА-ПІДПРИЄМЕЦЬ

Практично будь який громадянин, за незначним винятком визначеним законами, може займатись підприємництвом, зареєструвавшись фізичною особою-підприємцем (ФОП).

ФОП — найпростіша організаційно-правова форма суб'єкта підприємницької діяльності, для якої не передбачено установчих документів та стартового капіталу¹³. Відповідно до Цивільного кодексу України будь-яка фізична особа може здійснювати підприємницьку діяльність тільки після державної реєстрації, встановленої законом. Здійснивши таку реєстрацію, фізична особа набуває статусу фізичної особи — підприємця.

ФОП може працювати на загальній або на спрощеній системі оподаткування. Підприємці на спрощеній системі оподаткування складають значну частину малого підприємництва України, являючи собою найшвидший у реєстрації та найпростіший з точки зору бухгалтерського обліку спосіб ведення бізнесу.

ФОП відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, *всім своїм майном*, окрім майна, на яке відповідно до закону не може бути звернене стягнення.

ФОП, який перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, *всім своїм особистим майном та часткою в праві спільної сумісної власності подружжя*, що буде йому належати у випадку поділу цього майна.

Діяльність ФОП регулюється Цивільним кодексом України, Податковим кодексом України.

¹³<https://taxer.ua/uk/kb/flp>

ГОСПОДАРСЬКІ ТОВАРИСТВА

Господарськими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку.

До господарських товариств належать: акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства.

Усі господарські товариства мають спільну власність — статутний фонд, який завжди поділений на частки, різні за розміром. Правило таке: що більша частка, то більше право на управління, право на прибуток, і одночасно більша відповідальність.

Діяльність господарських товариств регулюється низкою спеціальних законів, зокрема: «Про господарські товариства»¹⁴, «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»¹⁵, «Про акціонерні товариства»¹⁶, а також Господарським кодексом України¹⁷, Цивільним кодексом України¹⁸.

Слід пам'ятати також, що відносини, які виникають у сфері справляння податків і зборів регулюються Податковим кодексом України¹⁹, а земельні відносини — Земельним кодексом України²⁰.

У сільському господарстві господарські товариства є найпоширенішою формою господарювання після фермерських господарств. У такому товаристві учасники несуть наперед визначену, обмежену відповідальність, пропорційну від розміру їх часток у статутному фонді. Принцип — більша частка, більша відповідальність, але більше право на прибуток чи участь в управлінні (також при голосуванні на зборах). Але в загальному «обмежена відповідальність» означає, що така юридична особа (підприємство), та його засновники, несуть відповідальність лише в розмірі внесків у статутний фонд.

¹⁴<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text>

¹⁵<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#n386>

¹⁶<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>

¹⁷<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

¹⁸<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

¹⁹<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

²⁰<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА

Державна реєстрація суб'єктів підприємництва — обов'язкова умова здійснення всіх видів підприємницької діяльності кожним підприємцем, що означає необхідність проходження ним певної процедури, яка підтверджується свідоцтвом про реєстрацію.

Мета державної реєстрації — облік, накопичення і контроль відомостей про суб'єктів підприємницької діяльності.

Державна реєстрація засвідчує факт створення або припинення юридичної особи, набуття або позбавлення статусу підприємця фізичною особою.

Державна реєстрація проводиться шляхом внесення відповідних записів до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань²¹.

Відносини, що виникають у сфері державної реєстрації, регулюються Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань»²².

Державна реєстрація суб'єкта підприємництва — комплексна процедура, яку, однак, може самостійно і швидко здійснити будь-хто.

Найбільш простий спосіб реєстрації ФОП — **в електронному вигляді на порталі державних послуг «Дія»**²³. Тут ви можете зареєструвати фізичну особу підприємцем, обрати загальну чи спрощену систему оподаткування. Інструкцію з детальним описом як отримати таку послугу можна знайти теж на порталі «Дія»²⁴. Реєстрація відбувається в автоматичному режимі без участі державного реєстратора.

На порталі «Дія» також можна **зареєструвати Товариство з обмеженою відповідальністю на підставі модельного статуту**²⁵. Реєстрація може відбутися автоматично або ж за участі держреєстратора.

З процедурою державної реєстрації створення юридичної особи можна ознайомитися на порталі «Дія»²⁶.

Як фізичну ФОП, так і юридичну особу можна зареєструвати офлайн («наживо») у державних реєстраторів, які працюють, як правило, у центрах надання адміністративних послуг (ЦНАП). ЦНАП є чи не у кожній громаді. Знайти адреси найближчого місцевого ЦНАП можна також на порталі «Дія»²⁷.

²¹<https://nais.gov.ua/p/edinyj-derjavnij-reestr-yuridichnih-osib-fizichnih-osib-pidpriemstv-ta-gromadskih-formuvan#>

²²<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

²³<https://diia.gov.ua/services/reestraciya-fop>

²⁴<https://diia.gov.ua/services/reestraciya-fop>

²⁵<https://diia.gov.ua/services/reestraciya-tov-na-pidstavi-modelnogo-statutu>

Постановою Кабміну від 06 березня 2022 р. №209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану»²⁸ встановлено, що в умовах воєнного стану державна реєстрація юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень проводиться з урахуванням низки особливостей. Рекомендуємо ознайомитися з цим документом перед походом до реєстратора.

²⁶<https://my.gov.ua/info/service/1942/details>

²⁷<https://my.gov.ua/info/servicecenters>

²⁸<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2022-%Do%BF#Text>

ПОНЯТТЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Однією з найпоширеніших форм підприємництва в аграрному секторі є фермерські господарства, питома вага яких у структурі суб'єктів господарювання агропромислового комплексу складає 67 %²⁹.

В останні роки, після деякого спаду 2013-2015 років, фермерські господарства набувають все більшої популярності.

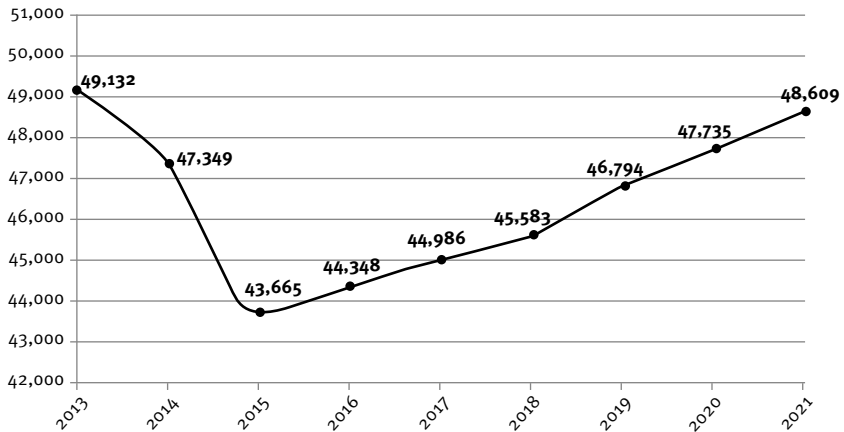

Рис. 1. Кількість фермерських господарств за ЄДРПОУ 2015-2021 рр.³⁰

Фермерське господарство є **формою підприємницької діяльності громадян**, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її

переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону³¹.

Зверніть увагу, що фермерське господарство може бути створене тільки громадянами України.

Фермерське господарство підлягає державній реєстрації як юридична особа або фізична особа — підприємець.

Фермерське господарство діє на основі *установчого документа* (для юридичної особи — статуту, для господарства без статусу юридичної особи — договору (декларації) про створення фермерського господарства).

Вимоги до установчого документу у розділі «ПРОТОКОЛ, УСТАНОВЧІ ЗБОРИ, УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА».

Бажаючим познайомитися з історією фермерського руху в Україні рекомендуємо прочитати: Томич І. Ф. Терниста дорога українського фермера. До 20-річчя фермерського руху (історія становлення та розвитку АФЗУ) / І. Ф. Томич. – К.: ВД «Авіцена», 2010. – 288 с.

²⁹<https://minagro.gov.ua/napryamki/fermerstvo-i-kooperaciya/fermerstvo-ta-kooperaciya>

³⁰<https://agropolit.com/news/22350-za-2021-rik-v-ukrayini-stvorili-806-fermerskih-gospodarstv-derjstat>

³¹<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

ПРАВОВІ ОСНОВИ ФЕРМЕРСТВА

Правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України регулюються Законом України «Про фермерське господарство»³².

Особливості державної підтримки фермерських господарств викладені у Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України»³³.

Норми загальних законів (Цивільний кодекс України³⁴, Господарський кодекс України³⁵, Податковий кодекс України,³⁶ Земельний кодекс України³⁷, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань»³⁸ тощо), спеціальних законів, в зокрема тих, що стосуються сільського господарства (наприклад, Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»³⁹) теж застосовуються по відношенню до фермерських господарств.

Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади, зокрема, Міністерством аграрної політики та продовольства України, прийнято низку нормативно-правових актів, що стосуються діяльності фермерських господарств.

Існує чимало документів місцевих органів влади⁴⁰, що стосуються, як правило, надання підтримки фермерських господарствам — стратегій, програм, заходів.

³²<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

³³<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

³⁴<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

³⁵<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

³⁶<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

³⁷<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

³⁸<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

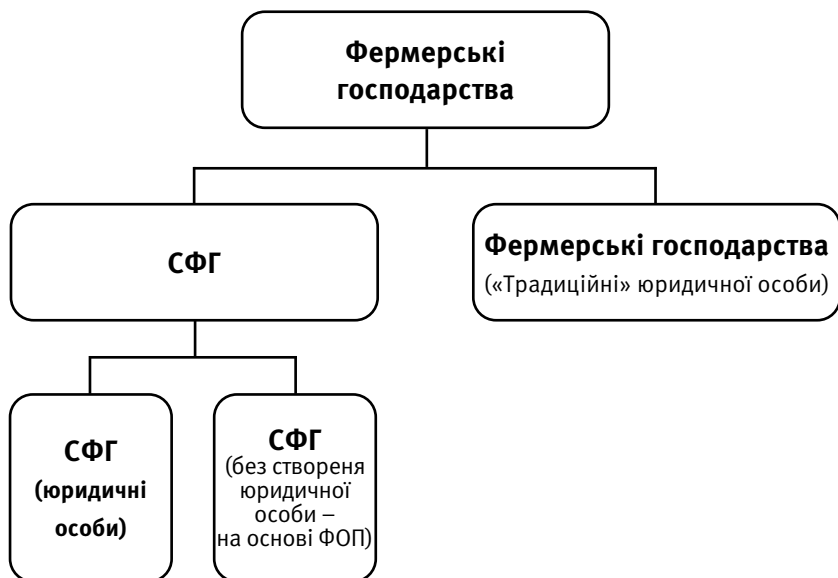
³⁹<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text>

⁴⁰<https://old.loda.gov.ua/news?id=59870>

ТИПИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Можна виділити такі типи фермерських господарств:

1. «Традиційні» фермерські господарства зі статусом юридичної особи.
2. Сімейні фермерські господарства (СФГ).

Сімейні фермерські господарства можна розділити на дві категорії:

1. Сімейні фермерські господарства — юридичні особи.
2. Сімейні фермерські господарства без статусу юридичної особи (організуються на основі діяльності фізичної особи-підприємця і мають статус сімейного фермерського господарства, за умови використання праці членів такого господарства, якими є виключно фізична особа — підприємець та члени його сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України.

Для сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи передбачено низку заходів державної підтримки. А для сімейного фермерського господарства — юридичної особи — ні, тому створювати таке господарство нема змісту, зважаючи на існуючі правові обмеження щодо членів такого господарства та його діяльності.

ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА БЕЗ НАБУТТЯ СТАТУСУ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Стаття 8¹ Закону України «Про фермерське господарство» визначає особливості створення та діяльності сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи.

На відміну від «традиційного» фермерського господарства, таке СФГ організовується на підставі договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства, а не статуту.

Головою сімейного фермерського господарства може бути лише член відповідної сім'ї.

Голова СФГ без статусу юридичної особи реєструється як фізична особа — підприємець.

СФГ без статусу юридичної особи може використовувати працю членів такого господарства, якими є виключно члени однієї сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України, а не пункту 3 статті 3 Закону України «Про фермерське господарство».

Залучення СФГ без статусу юридичної особи інших громадян може здійснюватися виключно для виконання сезонних та окремих робіт, які безпосередньо пов'язані з діяльністю господарства і потребують спеціальних знань чи навичок.

Фермерським господарствам із статусом сімейних фермерських господарств надається додаткова державна підтримка у порядку, передбаченому Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України», в тому числі на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Цільове спрямування державної підтримки забезпечується пріоритетним наданням державної підтримки малим фермерським господарствам, у тому числі сімейним фермерським господарствам, які мають у власності та/або користуванні **не більше 100 га** земель сільськогосподарського призначення та річний дохід яких від реалізації продукції не перевищує **5 мільйонів гривень**.

ЗАСНОВНИКИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Фермерське господарство може бути створене одним громадянином України або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї, відповідно до закону.

Право на створення фермерського господарства має кожний дієздатний громадянин України, який досяг 18-річного віку та виявив бажання створити фермерське господарство.

Зверніть увагу: створити фермерське господарство (будь-яке) можуть тільки громадяни України.

ЧЛЕНИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Членами фермерського господарства можуть бути особи, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень установчого документа, а саме:

- подружжя,
- їх батьки,
- діти, які досягли 14-річного віку,
- інші члени сім'ї, родичі.

Членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом).

При створенні фермерського господарства одним із членів сім'ї, інші члени сім'ї, а також родичі можуть стати членами цього фермерського господарства після внесення змін до його установчого документа.

ЧЛЕНИ «ТРАДИЦІЙНОГО» ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА (ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ)

Членом такого фермерського господарства може бути дуже широке коло осіб, оскільки для цілей Закону України «Про фермерське господарство» *до членів сім'ї та родичів голови фермерського господарства* відносяться:

- дружина (чоловік),
- батьки,
- діти,
- баба, дід,
- прабаба, прадід,
- внуки,
- правнуки,
- мачуха, вітчим,
- падчерка, пасинок,
- рідні та двоюрідні брати та сестри,
- дядько, тітка,
- племінники як голови фермерського господарства, так і його дружини (її чоловіка),
 - а також особи, які перебувають у родинних стосунках першого ступеня споріднення з усіма вищезазначеними членами сім'ї та родичами (батьки такої особи та батьки чоловіка або дружини, її чоловік або дружина, діти як такої особи, так і її чоловіка або дружини, у тому числі усиновлені ними діти).

ЧЛЕНИ СІМЕЙНОГО ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

На відміну від «традиційного» фермерського господарства (юридичної особи), членами сімейного фермерського господарства є виключно члени однієї сім'ї відповідно до статті 3 Сімейного кодексу України⁴¹.

Стаття 3. Сім'я

1. Сім'я є первинним та основним осередком суспільства.

2. Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки.

Подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.

Дитина належить до сім'ї своїх батьків і тоді, коли спільно з ними не проживає.

3. Права члена сім'ї має *одинок* особа.

⁴¹<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

ГОЛОВА ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Головою фермерського господарства є його засновник або інша, визначена в Статуті фермерського господарства, особа.

Голова фермерського господарства:

1. представляє фермерське господарство перед органами державної влади, підприємствами, установами, організаціями та окремими громадянами чи їх об'єднаннями відповідно до закону;
2. укладає від імені господарства угоди та вчиняє інші юридично значимі дії відповідно до законодавства України;
3. може письмово доручати виконання своїх обов'язків одному з членів господарства або особі, яка працює за контрактом.

ФЕРМЕРСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО: ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ

Права ФГ та його членів:	Обов'язки ФГ та його членів:
<p>Продавати або іншим способом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину;</p> <p>Самостійно господарювати на землі;</p> <p>Власності на посіви і насадження сільськогосподарських та інших культур, на вироблену сільськогосподарську продукцію;</p> <p>На відшкодування збитків; споруджувати житлові будинки, господарські будівлі та споруди;</p> <p>Реалізовувати вироблену сільськогосподарську продукцію на вітчизняних ринках і поставляти на експорт;</p> <p>Користування природними ресурсами;</p> <p>Інші права.</p>	<p>Забезпечувати використання земельних ділянок за їх цільовим призначенням;</p> <p>Додержуватися вимог законодавства про охорону довкілля;</p> <p>Сплачувати податки та збори;</p> <p>Не порушувати прав власників суміжних земельних ділянок та землекористувачів;</p> <p>Не допускати зниження родючості ґрунтів та зберігати інші корисні властивості землі;</p> <p>Надавати відповідним органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування дані про стан і використання земель та інших природних ресурсів;</p> <p>Дотримуватися санітарних, екологічних та інших вимог щодо якості продукції;</p>

Права ФГ та його членів:	Обов'язки ФГ та його членів:
	<p data-bbox="572 264 936 387">Дотримуватися правил добросусідства та встановлених обмежень у використанні земель і земельних сервітутів;</p> <p data-bbox="572 424 908 547">Зберігати геодезичні знаки, протиерозійні споруди, мережі зрошувальних і осушувальних систем.</p> <p data-bbox="572 584 936 675">Законом можуть бути встановлені інші обов'язки власників земельних ділянок.</p>

АЛГОРИТМ СТВОРЕННЯ ФЕРМЕСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Перед тим як створити фермерське господарство (ФГ) його засновникам варто вирішити кілька ключових завдань:

- Знайти ключову ідею майбутнього господарства, тобто визначитися, чим будете займатися. На цьому етапі варто розробити концепцію, а ще краще, бізнес-план діяльності майбутнього господарства. Пам'ятайте, що фермерство — це бізнес!
- Визначитися з юридичною формою ФГ: ви будете створювати ФГ як юридичну особу чи ФГ без створення юридичної особи (сімейне фермерське господарство).
- Визначитися з членами ФГ, і зібрати збори, на яких затвердити статут ФГ (договір або декларацію про створення сімейного ФГ) і призначити голову ФГ.
- Оформлення земельної ділянки для початку діяльності. Без землі будь-яке фермерське господарство не може вести свою діяльність.
- Державна реєстрація ФГ.

ІДЕЯ, БІЗНЕС-ПЛАН ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Де знайти бізнес-ідею? І інтернеті є чимало порад для запуску бізнесу, на зразок «150+ бізнес-ідей для заснування власної справи»⁴². Підказок багато можуть дати люди з Вашого оточення. Читайте, ходіть на виставки, спілкуйтеся з фахівцями. І, після цього, *обов'язково створіть власну ідею!*

Перед тим як розпочати справу, ретельно досліджуйте ринок і визначте можливі канали збуту готової продукції. Крім того, потрібно скласти грамотний план, щоб правильно розподілити грошові потоки. Пам'ятайте, що такий вид діяльності передбачає довгострокові вкладення, тому будьте готові до того, що доведеться багато працювати, щоб досягти позитивного результату. Вибір напрямку діяльності багато в чому залежить від ваших переваг і фінансових можливостей.⁴³

Інтернет кишить бізнес-планами фермерського господарства. Ви можете скористатися формою такого документу як шаблоном, алгоритмом, але, в жодному разі сліпо не копіюйте: кожне фермерське господарство унікальне!

При складанні бізнес-плану скористайтеся послугами сільськогосподарських дорадників, бізнес-консультантів, які допоможуть Вам розібратися у Вашому майбутньому фермерському бізнесі. Не допускайте складання бізнес-плану замість Вас, бо Вам з цим планом жити!

⁴²<https://business.diia.gov.ua/idea>

⁴³<https://mebly.net/fermerstvo-yak-biznes-ideya-dlya-pochatkivciv.html>

ПРОТОКОЛ, УСТАНОВЧІ ЗБОРИ, УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У Законі України «Про фермерське господарство» нема прямої вимоги щодо того, як проводити установчі збори ФГ чи яким має бути протокол таких зборів.

А от вимоги до установчого документу (а не його форми) визначені Законом України «Про фермерське господарство».

В установчому документі зазначаються найменування господарства, його місцезнаходження, адреса, предмет і мета діяльності, порядок формування майна (складеного капіталу), органи управління, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до господарства та виходу з нього та інші положення, що не суперечать законодавству України.

Якщо ж йдеться про сімейне ФГ без створення юридичної особи, то все набагато простіше: *Типова форма договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства* затверджена наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 05 квітня 2019 року № 177⁴⁴.

⁴⁴<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-19#n14>

НАБУТТЯ ЗАСНОВНИКОМ ПРАВА НА ЗЕМЕЛЬНУ ДІЛЯНКУ ДЛЯ ВЕДЕННЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСОПДАРСТВА

Передумовою створення ФГ, зокрема й сімейного, є набуття громадянином України або кількома громадянами України, які виявили бажання створити ФГ, права власності або користування земельною ділянкою.

Отримання земельних ділянок державної та комунальної власності у власність або користування для ведення ФГ здійснюється в порядку, передбаченому Земельним кодексом України.

Закон «Про фермерське господарство» передбачає умову отримання земельної ділянки, однак пряма вимога її набуття до моменту державної реєстрації ФГ відсутня.

Якщо у Вас є така земельна ділянка, то сміливо робіть наступні кроки для створення фермерського господарства.

Про земельні відносини у фермерському господарстві читайте далі.

ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

ФГ підлягає державній реєстрації у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань»⁴⁵.

Для державної реєстрації ФГ зі статусом юридичної особи необхідно державному реєстратору подати наступні документи:

1. заяву про державну реєстрацію створення юридичної особи;
2. заяву про обрання юридичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника податку на додану вартість;
3. примірник оригіналу (нотаріально засвідчену копію) рішення засновників про створення юридичної особи;
4. Статут (з засвідченням зразків підписів на ньому);
5. документ, що посвідчує право власності, оренди земельної ділянки або ділянок;
6. документ, що посвідчує ступінь спорідненості або факт належності до однієї сім'ї, родини.

Для державної реєстрації ФГ без статусу юридичної особи, що працюватиме в формі ФОП, необхідно державному реєстратору подати наступні документи:

1. заяву про державну реєстрацію фізичної особи-підприємця;
2. заяву про обрання фізичною особою спрощеної системи оподаткування та/або реєстраційна заява про добровільну реєстрацію як платника ПДВ;
3. Договір (Декларацію) про створення сімейного фермерського господарства. Договір укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню за місцем розташування майна та земельних ділянок фермерського господарства.

Процедури державної реєстрації описані вище у розділі «ДЕРЖАВНА РЕЄСТРАЦІЯ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦТВА».

При виникненні додаткових запитань та необхідності більш детальних роз'яснень законодавства, Ви можете звернутися до обласних відділень Українського державного фонду підтримки фермерських господарств⁴⁶, до обласних органів державної влади, що опікуються сільським господарством, до фахівців органів управління територіальних громад.

Також Ви маєте можливість отримати правову консультацію, звернувшись до Єдиного контакт-центру системи безоплатної правової допомоги за безкоштовним телефоном 0 800 213 103, або інформаційно-довідкової системи консультацій за посиланням: <https://wiki.legalaid.gov.ua>.

⁴⁵<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text>

⁴⁶<https://udf.gov.ua/index.php/pro-fond/rehionalni-viddillennia>

ДІЇ ПІСЛЯ ДЕРЖАВНОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Після державної реєстрації ФГ здійснює:

- виготовлення печатки (за бажанням, оскільки не обов'язково є наявність печатки на сьогоднішній день);
- відкриття рахунку в установі банку.

Взяття на облік за основним місцем обліку юридичних осіб та ФОП як платників податків та зборів у контролюючих органах здійснюється на підставі відомостей з реєстраційної картки, наданих державним реєстратором згідно із Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців», не пізніше наступного робочого дня з дня отримання зазначених відомостей контролюючими органами.

Взяття на облік юридичних осіб та ФОП як платників податків і зборів у контролюючих органах підтверджується випискою з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців, яка надсилається (видається) цим юридичним, фізичним особам у порядку, встановленому Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців».

І, найголовніше, після державної реєстрація починається щоденна робота фермера.

МАЙНО ФЕРМЕРСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

До складу майна фермерського господарства (zareєстрованого капіталу) можуть належати: будівлі, споруди, матеріальні цінності, цінні папери, продукція вироблена господарством в результаті господарської діяльності, одержані доходи, право користування землею, водою та іншими природними ресурсами, а також інші майнові права (в тому числі на інтелектуальну власність), грошові кошти, які передаються членами фермерського господарства до його складеного капіталу.

Майно фермерського господарства належить йому на правах власності.

Майнові права, що входять до zareєстрованого капіталу фермерського господарства, передаються йому на визначений термін установчими документами.

Порядок володіння, користування і розпорядження майном фермерського господарства здійснюється відповідно до його Статуту, якщо інше не передбачено угодою між членами фермерського господарства та законом.

Правовий режим спільного майна членів сімейного фермерського господарства без створення юридичної особи визначається у договорі (декларації) про створення сімейного фермерського господарства.

Член фермерського господарства має право на отримання частки майна фермерського господарства при його ліквідації або у разі припинення членства у фермерському господарстві. Розмір частки та порядок її отримання визначаються Статутом фермерського господарства.

Фермерське господарство несе відповідальність за своїми зобов'язаннями у межах майна, яке є власністю фермерського господарства.

Звернення стягнення на земельні ділянки, надані у власність для ведення фермерського господарства, допускається у випадках, коли у фермерського господарства відсутнє інше майно, на яке може бути звернено стягнення.

Успадкування фермерського господарства (цілісного майнового комплексу або його частини) здійснюється відповідно до закону⁴⁷.

⁴⁷Цивільний кодекс України

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Повторимо ще раз: передумовою створення ФГ, зокрема й сімейного, є набуття громадянином України або кількома громадянами України, які виявили бажання створити ФГ, права власності або користування земельною ділянкою.

Відповідно до статті 31 Земельного кодексу України, статті 12 Закону України «Про фермерське господарство», землі фермерського господарства можуть складатися із:

- земельної ділянки, що належить на праві власності фермерському господарству як юридичній особі;
- земельних ділянок, що належать громадянам членам фермерського господарства на праві приватної власності;
- земельної ділянки, що використовується фермерським господарством на умовах оренди.

Право володіння та користування земельними ділянками, які перебувають у власності членів фермерського господарства, здійснює фермерське господарство.

Законодавством передбачено право на **одержання безоплатно у власність із земель державної і комунальної власності** земельних ділянок у розмірі земельної частки (паю) члена сільськогосподарського підприємства, розташованого на території відповідної ради, або в такому самому розмірі із земельних ділянок, раніше наданих їм у користування (стаття 121 Земельного кодексу України).

Отримання земельних ділянок державної та комунальної власності у власність або користування для ведення ФГ здійснюється в порядку, передбаченому Земельним кодексом України.

Громадяни, які до 1 січня 2002 року отримали землю для створення ФГ на праві постійного користування/довічного успадкованого володіння мають **право на придбання (викуп) земельних ділянок у розмірі до 100 га сільськогосподарських угідь, у власність без аукціону**, за ціною нормативної грошової оцінки (НГО) ділянки і з розстрочкою платежу на 10 років.

На сьогоднішній день, більшість земель сільськогосподарського призначення перебувають у власності громадян України на правах земельних часток (паїв) або інших безоплатно наданих земельних ділянок, зокрема для ведення особистого селянського господарства, для ведення садівництва. Такі землі можуть залучатися фермерськими господарствами на умовах викупу або оренди.

1 липня 2021 року набув чинності закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обігу земель сільськогосподарського призначення»⁴⁸, **який скасував дію мораторію на продаж землі сільськогосподарського призначення.**

- З 1 липня 2021 року і до 1 січня 2024 року купувати землі сільськогосподарського призначення можуть лише фізичні особи-громадяни України. Юридичним особам забороняється купувати землю сільськогосподарського призначення. Також до 1 січня 2024 року буде діяти обмеження на купівлю землі фізичними особами — не більше 100 га в одні руки.

- З 1 січня 2024 року купувати землю сільськогосподарського призначення дозволено юридичним особам, які створені і зареєстровані за законодавством України, учасниками яких є лише громадяни України та/або держава чи територіальні громади. Обмеження земель в одні руки — не більше 10 тис. га.

У випадку оренди землі обов'язковим є укладання договору оренди. Договір оренди укладають за формою **Типового договору оренди землі**, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 03 березня 2004 року № 220⁴⁹. Строк дії договору оренди землі визначається за угодою сторін. Інакше кажучи, строк оренди визначається самим договором. Але при цьому потрібно враховувати мінімальні та максимальні обмеження:

1. строк оренди земель сільськогосподарського призначення для ведення товарного сільськогосподарського виробництва, фермерського господарства не може бути меншим 7-ми років. А якщо це стосується меліорованих земель — не мене 10 років;

2. максимальний термін оренди не може перевищувати 50 років.

Розмір орендної плати визначається за домовленістю сторін (орендодавцем і орендарем). Однак, з метою соціального захисту селян — власників земельних ділянок та земельних часток (паїв), Указом президента України від 2 лютого 2002 року N 92/2002⁵⁰ встановлено плату за оренду земельних ділянок сільськогосподарського призначення, земельних часток (паїв) у розмірі не менше 3 відсотків визначеної вартості земельної ділянки та рекомендовано поступове збільшення цієї плати залежно від результатів господарської діяльності та фінансово-економічного стану орендаря.

Варто зазначити, що Законом України «Про оренду землі»⁵¹ встановлено тільки **одну форму орендної плати — грошову.** В той же час у формі Типового договору оренди передбачено, **крім грошової форми, можливість здійснювати розрахунок за землі приватної власності у натуральній формі — частиною урожаю.** При виплаті фізичній особі орендної плати за земельну ділянку, фермерське господарство виступає податковим агентом таких фізичних осіб, тобто, зобов'язане утримати з такої орендної плати податок з доходів цієї фізичної особи (18 %) та військовий збір у розмірі 1,5 % і перерахувати його в бюджет.

Фермерське господарство та його члени мають право: продавати або іншим способом відчужувати земельну ділянку, передавати її в оренду, заставу, спадщину; самостійно господарювати на землі; право власності на посіви й насадження сільськогосподарських та інших культур.

⁴⁸<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>

⁴⁹<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2004-%Do%BF#Text>

⁵⁰<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2002#Text>

⁵¹<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>

Особливості земельних відносин під час війни. Під час дії воєнного стану в державі, законодавством було визначено особливості регулювання земельних відносин, а саме володіння, користування та розпорядження землею на час війни.

Однак, уже з 19 листопада 2022 року набув чинності закон про внесення змін до деяких законодавчих актів⁵², згідно з яким:

- відновлено процедуру проведення земельних торгів з передачі у користування земельних ділянок сільськогосподарського призначення державної та комунальної власності;
- відновлено реєстрацію прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, яка була зупинена через війну;
- дозволено в умовах воєнного стану безоплатну приватизацію земельних ділянок, на яких розташовані будівлі, споруди, що перебувають у приватній власності, а також земельних ділянок, які передані громадянам у користування до набрання чинності Земельним кодексом України.

Оскільки земельне законодавство зазнає постійних змін, при вирішенні земельних питань рекомендуємо звертати увагу, на зміни що вносяться до законодавства або консультуватись з відповідними фахівцями.

⁵²<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-20#Text>

ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ У ФЕРМЕРСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Трудові відносини у фермерському господарстві базуються на основі праці його членів.

Відповідно до Закону України «Про фермерське господарство»⁵³, члени фермерського господарства не належать до найманих працівників. Для них участь у ФГ є формою підприємницької діяльності. Тому, вони не можуть бути найманими працівниками у господарстві і **отримують від ФГ не зарплату, а частину чистого прибутку ФГ.**

Прибуток між членами ФГ можна розподіляти двома способами:

1. залежно від внеску до капіталу;
2. залежно від трудової участі кожного члена.

Правила розподілу прибутку між членами ФГ встановлюються у статуті або в інших внутрішніх документах ФГ, якщо це визначено статутом.

Також у статуті слід зафіксувати і механізм надання членам ФГ гарантій, компенсацій тощо, зокрема порядок та умови надання часу відпочинку, у тому числі відпустки.

Слід врахувати, що згідно з Податковим кодексом України⁵⁴ (п.п. 14.1.49 п. 14.1 ст. 14) платіж у грошовій чи негрошовій формі, що здійснюється юридичною особою на користь її засновника та/або учасника (учасників) у зв'язку з розподілом чистого прибутку (його частини) **прирівнюється до виплати дивідендів**. Тому, будь-яку виплату на користь члена ФГ у зв'язку з розподілом чистого прибутку або його частини (чи залежно від внеску, чи залежно від трудової участі) слід вважати дивідендами.

Якщо фермерське господарство за результатами діяльності прибутку немає, або має збиток, у таких випадках виплати на користь членів фермерського господарства дивідендами не вважаються, а є іншим доходом членів ФГ.

Однак, і в одному, і в іншому випадку такі виплати оподатковують податком на доходи фізичних осіб (ПДФО) (пп. 14.1.268, пп. 164.2.8, пп. 164.2.20, п. 167.1 Податкового кодексу України) та військовим збором за ставками наведеними у таблиці (пп. 1.2 п. 16-1 ПКУ).

Вид доходу	Розмір ставки, %	
	ПДФО%	Військовий збір
<i>Дивіденди залежно від розміру внеску до статутного капіталу господарства, в т.ч.:</i>		
виплачені ФГ, яке є платником податку на прибуток	5	1,5
виплачені ФГ, яке є платником єдиного податку з чи 4 групи	9	
дивіденди залежно від трудової участі члена ФГ	18	
Інші доходи члена фермерського господарства	18	

У разі виробничої потреби фермерське господарство, крім сімейних, має право залучати до роботи в ньому інших громадян за трудовим договором (контрактом). **Трудові відносини осіб, залучених до роботи за трудовим договором (контрактом) регулюються Кодексом законів про працю України⁵⁵.**

З особами, залученими до роботи у фермерському господарстві, укладається **трудовий договір (контракт)** у письмовій формі, в якому визначаються строк договору, умови праці і відпочинку (тривалість робочого дня, вихідні дні, щорічна оплачувана відпустка, форми оплати праці та її розміри, харчування тощо).

Розмір оплати праці і тривалість щорічної відпустки осіб, які працюють у фермерському господарстві за трудовим договором (контрактом), **не повинні бути меншими за встановлений державою розмір** мінімальної заробітної плати і передбачену законом тривалість щорічної відпустки.

Члени фермерського господарства та особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом):

- підлягають **загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню**;
- мають **право на пенсійне забезпечення** (пенсії виплачуються у повному розмірі без урахування одержуваного заробітку (доходу) у ФГ).

⁵³<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>

⁵⁴<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

⁵⁵<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

Час роботи у фермерському господарстві **членів господарства** та осіб, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом), **зараховується до загального і безперервного стажу роботи** на підставі записів у трудовій книжці і документів, що підтверджують сплату внесків на соціальне страхування.

Члени фермерського господарства є платниками єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, тому зобов'язані сплачувати єдиний внесок (ЄСВ), нарахований за календарний квартал, до 20 числа місяця, що настає за кварталом, за який сплачується єдиний внесок. Останнім днем сплати ЄСВ в даному випадку має бути 19 число відповідного місяця.

Трудові спори у фермерському господарстві вирішуються у встановленому законом порядку. Голова фермерського господарства зобов'язаний створити безпечні умови для членів господарства і громадян, які уклали трудовий договір (контракт), забезпечує дотримання вимог техніки безпеки, виробничої гігієни та санітарії, пожежної безпеки.

Для виконання окремих робіт (надання послуг) фермерське господарство може залучати відповідних спеціалістів за цивільно-правовими договорами (ЦПД). При цьому слід пам'ятати, що на відміну від трудових договорів, відносини за якими регулюються Кодексом законів про працю в Україні⁵⁶, ЦПД регламентуються Цивільним кодексом України (ЦКУ⁵⁷). Голова фермерського господарства укладає цивільно-правовий договір на виконання певної роботи, предметом якої є надання певного результату праці, без виникнення трудових відносин. Наприклад, за договором підяду одна сторона (підрядник) зобов'язується на свій ризик виконати певну роботу за завданням другої сторони (замовника), а замов-

ник зобов'язується прийняти та оплатити виконану роботу (ст. 873 ЦКУ). Особливості виконання робіт (надання послуг) на підставі ЦПД є те, що оплачується не процес праці, а її результат, який визначається після закінчення роботи. Результат оформлюється актами здавання-приймання виконаних робіт (наданих послуг), оплата здійснюється на підставі актів.

Фізособа, яка виконує роботу (надає послуги), не підпорядковується правилам внутрішнього трудового розпорядку господарства, самостійно організує свою роботу та виконує її на власний ризик. В таких випадках трудове законодавство не поширюється на відносини по цивільно-правовому договору. Винагорода за цивільно-правовим договором устанавлюється виключно за угодою сторін.

Під час укладання ЦПД слід чітко розмежовувати трудові та цивільно-правові відносини з фізичними особами, аби контролюючі органи не прирівняли ФГ до роботодавця, а відносини за ЦПД – до трудових.

⁵⁶<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>

⁵⁷<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

ОСНОВНІ АСПЕКТИ СПЛАТИ ПОДАТКІВ ТА ЗБОРІВ ФЕРМЕРСЬКИМИ ГОСПОДАРСТВАМИ, СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Податковим кодексом України передбачений спеціальний податковий режим для мікро та малих суб'єктів підприємництва, до яких відносяться майже усі фермерські господарства — **спрощена система оподаткування, обліку та звітності**. Це особливий механізм справляння податків і зборів, що встановлює заміну сплати окремих податків і зборів, на сплату єдиного податку з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності.

Спрощену систему оподаткування можуть використовувати як юрособи, так і ФОПи.

Оподаткування передбачає чотири групи єдиного податку.

Для сільськогосподарських виробників визначено спеціальну **4 групу єдиного податку**.

Однак окремі виробники — фізичні особи підприємці, які не відповідають вимогам Податкового кодексу України щодо перебування на 4 групі, застосовують 3 групу єдиного податку. В окремих випадках фермерські господарства перебувають на загальній системі оподаткування.

ЄДИНИЙ ПОДАТОК 4 ГРУПИ

Спрощену систему оподаткування, обліку та звітності мають право застосовувати сільськогосподарські товаровиробники — юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми або фізичні особи — підприємці, які займаються виробництвом сільськогосподарської продукції та/або розведенням, вирощуванням та виловом риби у внутрішніх водоймах (озерах, ставках та водосховищах) та її переробкою на власних чи орендованих потужностях, у тому числі власновиробленої сировини на давальницьких умовах, та здійснюють операції з її постачання⁵⁸.

До 4 групи платників податків відносяться — сільськогосподарські товаровиробники:

а) юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 відсотків;

б) фізичні особи — підприємці, які відповідають наступним критеріям:

- провадять діяльність виключно в межах фермерського господарства;
- здійснюють виключно вирощування, відгодовування сільгосппродукції, збирання, вилов, переробку такої власновирощеної або відгодованої продукції та її продаж;

- провадять господарську діяльність (крім постачання) за місцем податкової адреси;
- не використовують працю найманих осіб;
- членами ФГ на базі такого ФОП можуть бути лише члени сім'ї;
- площа сільгоспугідь та/або земель водного фонду у власності та/або користуванні членів ФГ має становити не менше 0,5 гектара, але не більше 20 гектарів.

Новоутворені сільськогосподарські товаровиробники (юридичні особи) можуть бути платниками податку з наступного року, якщо частка сільськогосподарського товаровиробництва, отримана за попередній податковий (звітний) рік, буде дорівнювати або перевищувати 75 відсотків. При цьому, такі ФГ не сплачують податків передбачених для платників 4 групи, що перебувають на спрощеній системі оподаткування, а сплачують **податок** в розмірі 18 % від одержаного прибутку.

Як і юридичні особи так і фізособи (ФОП) для підтвердження свого статусу платника ЄП групи 4, чи для переходу на цю систему оподаткування щорічно подають контролюючому органу за своїм місцезнаходженням (місцем перебування на податковому обліку) до 20 лютого наступну інформацію:

- загальну податкову декларацію з податку на поточний рік щодо всієї площі земельних ділянок, з яких справляється податок та/або земель водного фонду;
- звітну податкову декларацію з податку на поточний рік окремо щодо кожної земельної ділянки;
- розрахунок частки сільськогосподарського товаровиробництва на основі даних бухгалтерського обліку;
- відомості (довідку) про наявність земельних ділянок.

Після того, як декларації подані, відбувається реєстрація платником ЄП 4 групи, яка здійснюється шляхом унесення

відповідних записів до Реєстру платників ЄП. Розрахунок частки сільськогосподарського виробництва подається за затвердженою формою наказом Мінфіну від 16.07.2019 р. № 308⁵⁹. Для одержання витягу з Реєстру платників ЄП надається запит за формою затвердженою вищевказаним наказом.

Об'єктом оподаткування для платників єдиного податку четвертої групи є площа сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень) та/або земель водного фонду (внутрішніх водойм, озер, ставків, водосховищ), що перебуває у власності сільськогосподарського товаровиробника або надана йому у користування, у тому числі на умовах оренди (п. 2921.1. ПКУ).

Базою оподаткування єдиного податку четвертої групи для сільськогосподарських товаровиробників є нормативна грошова оцінка (НГО) одного гектара сільськогосподарських угідь (ріллі, сіножатей, пасовищ і багаторічних насаджень), з урахуванням коефіцієнта індексації, визначеного за станом на 1 січня базового податкового (звітного) року відповідно до порядку, встановленого ПК України (п. 2921.2. ПКУ⁶⁰).

Розмір ставок податку з одного гектара сільськогосподарських угідь та/або земель водного фонду залежить від категорії (типу) земель, їх розташування та становить у певних відсотках бази оподаткування (п.293.9 ст.293 ПК України).

Ставки податку
в залежності від категорії (типу) земель
та їх розташування

Категорія земель	Ставка податку, %
Для ріллі, сіножатей і пасовищ (крім ріллі, сіножатей і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях)	0,95
Для ріллі, сіножатей і пасовищ, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях	0,57
Для багаторічних насаджень (крім багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях)	0,57
Для багаторічних насаджень, розташованих у гірських зонах та на поліських територіях	0,19
Для земель водного фонду	2,43
Для сільськогосподарських угідь, що перебувають в умовах закритого ґрунту	6,33

⁵⁸<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

⁵⁹<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-19#Text>

⁶⁰<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Отримати дані про нормативно-грошову оцінку (НГО) відповідних земельних ділянок можна шляхом формування електронного запиту на сайті Держгеокадастру України <https://e.land.gov.ua/> та або на Порталі державних послуг «ДІЯ»⁶¹.

Слід враховувати, що відповідно до ст. 125, 126 Земельного кодексу права власності чи права користування землею виникають з моменту їх держреєстрації. Це означає, що площі земельних ділянок щодо яких договори оренди не укладені або укладені, але не зареєстровані у встановленому чинним законодавством порядку, не включаються до об'єкта оподаткування ЄП 4 групи.

Платники самостійно обчислюють суму податку щороку станом на 1 січня і подають до відповідного контролюючого органу за місцезнаходженням платника податку та місцем розташування земельної ділянки.

Сплачується податок щоквартально протягом 30 календарних днів, що настають за останнім календарним днем податкового (звітного) кварталу, у таких розмірах від річної суми:

- у I кварталі – 10 %;
- у II кварталі – 10 %;
- у III кварталі – 50 %;
- у IV кварталі – 30 %.

Податок перераховують в установлений строк на відповідний рахунок місцевого бюджету за місцем розташування земельної ділянки.

⁶¹<https://diia.gov.ua/services/vityag-pro-normativnu-groshovu-ocinku>

Не можуть бути платниками єдиного податку IV групи фермерські господарства:

1. діяльність яких згідно з КВЕД-2010⁶² належить до класів: 01.47 (розведення свійської птиці-курей, індиків, качок, гусей, цесарок); 01.49 (в частині розведення та вирощування перепелів і страусів); 10.12 (виробництво м'яса свійської птиці);

2. у яких понад 50% доходу, отриманого від продажу с/г продукції власного виробництва та продуктів її переробки, становить дохід від реалізації декоративних рослин (за винятком зрізаних квітів, вирощених на угіддях, які належать с/г товаровиробнику та продуктів їх переробки), диких тварин і птахів, хутряних виробів і хутра (крім хутрової сировини);

3. які станом на 1 січня базового (звітного) року мають податковий борг, за винятком безнадійного податкового боргу, який виник внаслідок дії обставин непереборної сили (форс-мажорних обставин).

Такі суб'єкти підприємництва можуть сплачувати податок на прибуток або єдиний податок 3 групи (якщо вони відповідають критеріям перебування на цій групі єдиного податку).

Оскільки сільськогосподарські виробники в галузі **птахівництва** втратили можливість перебування на єдиному податку 4 групи з 1 січня 2022 року, їм встановлено перехідний період і до 1 січня 2027 року такі виробники звільнені від оподаткування прибутку.

⁶²<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10#Text>

Варто зазначити, що платники ЄП групи 4 **звільнені від сплати:**

- 1) земельного податку за ділянки, які використовують для сільгосптоваровиробництва;
- 2) рентної плати за спеціальне використання води (пп. 5 п. 297.1 ПКУ).

Окрім звільнення від сплати частини податків, перевагою сільськогосподарських виробників є відносно не високі ставки податку.

Розмір єдиного податку 4 групи не прив'язаний до результатів діяльності аграрія, а лише до сільськогосподарських земель. Тому він **найвигідніший для фермерських господарств, які зазвичай здійснюють діяльність на не достатньо великих ділянках.**

ЄДИНИЙ ПОДАТОК 3 ГРУПИ

Платники, які перебувають на єдиному податку 3 групи мають можливість сплачувати менше податків, аніж на загальній системі оподаткування. 3 групу єдиного податку можуть обирати і юридичні і фізичні особи. Вона звільняє від сплати земельного податку та дає можливість бути неплатником ПДВ навіть перевищивши межу доходу в 1 млн грн.

Сума податку на 3-й групі напряму залежить від отриманого доходу. Понесені витрати взагалі не впливають на суму сплаченого єдиного податку. Тобто, навіть при збитковій діяльності, податок необхідно сплачувати, так як оподатковується дохід, а не прибуток.

Ставка ЄП 3 групи:

- 3% від доходу — для платників ПДВ.
- 5% від доходу — для неплатників ПДВ.

Окрім звичайної 3 групи єдиного податку, на час дії воєнного стану дія **тимчасова спецгрупа**, яка передбачає сплату податку з одержаного доходу в розмірі — 2%. Платники єдиного податку на спецгрупі мають свою форму декларації, яку можна знайти в наказі Мінфіну від 26.04.2022 № 124⁶³.

Для платників, які перебувають на ЄП 3 групи максимально допустимий обсяг доходу за календарний рік **1167 мінімальних заробітних плат**, визначених законодавством. Зокрема, з 1 січня 2022 року мають право перебувати на ЄП 3 групи суб'єкти господарювання сума річного доходу яких не перевищить — 7 585 500 грн. З врахування збільшення мінімальної заробітної плати з 1 жовтня 2022 року, гранична сума доходу у 2023 році складатиме — 7818900 грн.

Відповідно до вимог законодавства, якщо сума доходу суб'єкта підприємництва перевищує 1 млн. грн, він зобов'язаний зареєструватися платником податку на додану вартість (ПДВ), окрім платників податку 3 групи.

⁶³<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0495-22#Text>

ЗАГАЛЬНА СИСТЕМА ОПОДАТКУВАННЯ

Загальна система оподаткування зі сплатою податку на прибуток (для юридичних осіб) або податку на доходи фізичних осіб (для ФОПів) на відміну від спрощеної системи не передбачає жодних обмежень ні щодо видів діяльності, ні щодо річного обсягу доходів, ні щодо кількості найманих працівників. Однак, така «свобода» має свої недоліки. Ставка податку на загальній системі становить 18% від прибутку/доходу.

При цьому, варто звернути увагу, що юридичні особи сплачують податок саме з прибутку, який обчислюється як різниця між доходом і витратами.

Фермерським господарства, які мають великі площі в обробітку і значні обсяги витрат (для прикладу, на придбання посівного матеріалу, закупівлю мінеральних добрив, засобів захисту рослин, обладнання, іншої продукції, необхідних для господарської діяльності тощо) іноді значно вигідніше перебувати на загальній системі оподаткування, оскільки в такому випадку сума прибутку може бути або дуже малою, або ж навіть від'ємною.

Фізичні особи підприємці на загальній системі оподаткування сплачують податок на доходи за ставкою 18% від чистого доходу, тобто різницею між загальним оподатковуваним доходом (виручка у грошовій та негрошовій формі) і документально підтвердженими витратами, пов'язаними з господарською діяльністю, а також військовий збір за ставкою 1,5% та ЄСВ за ставкою 22% від чистого доходу.

Загальна система оподаткування для ФОП — сімейних фермерських господарств є великим фінансовим навантаженням на діяльність, оскільки ФОП не завжди може документально підтвердити здійснювані витрати.

ЄДИНИЙ СОЦІАЛЬНИЙ ВНЕСОК

Єдиний соціальний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (ЄСВ) — це консолідований страховий внесок в Україні, збір якого здійснюється в системі загальнообов'язкового державного страхування в обов'язковому порядку та на регулярній основі.

Фермерські господарства також є платниками **єдиного соціального внеску** як роботодавці, які використовують працю фізичних осіб на умовах трудового договору (контракту) або на інших умовах, або як фізичні особи, які забезпечують себе роботою самостійно, в тому числі ті які обрали спрощену систему оподаткування (Стаття 4 ЗУ «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»⁶⁴).

Єдиний соціальний внесок фермерськими господарствами (юридичними особами і ФОП), які використовують у своїй діяльності найману працю нараховується на суму нарахованої кожній застрахованій особі заробітної плати за видами виплат, які включають основну та додаткову заробітну плату, інші заохочувальні та компенсаційні виплати, у тому числі в натуральній формі, що визначаються відповідно до Закону України «Про оплату праці»⁶⁵, в розмірі 22 відсотки.

Сімейні фермерські господарства, які обрали спрощену систему оподаткування, єдиний внесок нараховують на суми, що визначаються такими платниками самостійно для себе, але не більше максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, встановленої Законом. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску або 22 % від мінімальної заробітної плати. З врахуванням мінімальної заробітної плати з 1 жовтня 2022 року мінімальних страховий внесок складає 1474 грн. за місяць.

Сімейні фермерські господарства, які зареєстровані платниками єдиного податку четвертої групи мають можливість сплачувати лише частину мінімального страхового внеску через існуючий механізм доплати на користь застрахованих осіб — членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за рахунок коштів передбачених у Державному бюджеті України, в тому числі за рахунок коштів, які спрямовуються на державну підтримку сільськогосподарських товаровиробників (стаття 13-1 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України»⁶⁶), у сумі:

- 0,9 мінімального страхового внеску — перший рік;
- 0,8 мінімального страхового внеску — другий рік;
- 0,7 мінімального страхового внеску — третій рік;
- 0,6 мінімального страхового внеску — четвертий рік;
- 0,5 мінімального страхового внеску — п'ятий рік;
- 0,4 мінімального страхового внеску — шостий рік;
- 0,3 мінімального страхового внеску — сьомий рік;
- 0,2 мінімального страхового внеску — восьмий рік;
- 0,1 мінімального страхового внеску — дев'ятий та десятий роки.

Механізмом доплати може скористатися кожен з членів сімейного фермерського господарства, в тому числі головою, один раз.

Фінансова підтримка надається сімейному фермерському господарству виключно за умови, що його голова сплачує за себе та за кожного з членів свого фермерського господарства (якщо вони не підлягають страхуванню на інших засадах) єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у сумі, не меншій за:

- 0,1 мінімального страхового внеску — перший рік;
- 0,2 мінімального страхового внеску — другий рік;
- 0,3 мінімального страхового внеску — третій рік;
- 0,4 мінімального страхового внеску — четвертий рік;
- 0,5 мінімального страхового внеску — п'ятий рік;
- 0,6 мінімального страхового внеску — шостий рік;
- 0,7 мінімального страхового внеску — сьомий рік;
- 0,8 мінімального страхового внеску — восьмий рік;
- 0,9 мінімального страхового внеску — дев'ятий та десятий роки.

У разі недотримання сімейним фермерським господарством вищевказаної умови, чи порушення термінів сплати частини єдиного внеску, контролюючими органами таке господарство може бути позбавлене права на доплату. Навіть після внесення належних платежів фінансова підтримка через механізм доплати єдиного внеску не поновлюється.

⁶⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2464-17#Text>

⁶⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%Do%B2%D1%80#Text>

⁶⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

Порядок надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб — членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 травня 2019 р. № 565⁶⁷.

⁶⁷ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2019-%Do%BF#Text>

ОБЛІК У ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВАХ

Незалежно від організаційно-правової форми фермерські господарства (юридичні особи) зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність .

Фізичні особи-підприємці ведуть бухгалтерський облік за спрощеною формою та подають податкову звітність.

За порушення кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, санітарних і ветеринарних норм, правил, вимог щодо якості продукції та інших нормативно-правових актів, що регулюють здійснення господарської діяльності, голова фермерського господарства несе відповідальність, передбачену законодавством.

РИЗИКИ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ, СТРАХУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПО- ДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Сільськогосподарське виробництво вирізняється високим ступенем ризиків. Це пов'язане з тим, що воно є сферою діяльності, на успішність якої значною мірою впливають різноманітні погодні та кліматичні фактори, інші фактори, що перебувають поза межами впливу на них фермерського господарства. Результатом дії цих ризиків є значні коливання доходів фермерських господарств по роках.

На рівні фермерського господарства доцільно застосувати **інструменти, що дозволяють усунути наявні ризики** доступними способами:

1. обрання таких видів діяльності, які є менш дохідними, але й менш ризиковими;
2. вибір продуктів та способів виробництва з найменшим впливом ризиків та скороченими виробничими циклами;
3. застосування технологічних рішень, які дозволяють зменшити вплив ризиків: зрошення; впроваджен-

ня системи точного землеробства; використання альтернативних технологій обробітку ґрунту (безвідвальна, нульова); використання в веденні садівництва, овочівництва агроволокна; використання нових засобів та систем захисту рослин тощо;

4. диверсифікація виробництва та/або діяльності, тобто застосування стратегії яка дозволяє зробити так, щоб одні й ті самі ризики не загрожували діяльності господарства в цілому, а стосувалися лише його окремих напрямів: врахування сезонності вирощуваних культур; використання різних сортів та гібридів культур;

5. створення резервів (накопичення коштів на випадок несприятливих подій, тобто самострахування);

6. поетапне інвестування;

7. пошук додаткових джерел прибутку та ін.

Страховання сільськогосподарської продукції в Україні, як механізм управління ризиками в аграрному секторі для забезпечення стабільності виробництва та доходів сільськогосподарськими виробниками **використовується недостатньо, а в окремих випадках взагалі не застосовується**. Інститут агрострахування в Україні тільки запроваджується.

Закон України «Про особливості страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою»⁶⁸ регулює відносини у сфері страхування сільськогосподарської продукції, що здійснюється з державною підтримкою, з метою захисту майнових інтересів сільськогосподарських товаровиробників і спрямований на забезпечення стабільності виробництва в сільському господарстві.

Державною підтримкою страхування сільськогосподарської продукції є надання сільськогосподарським товаровиробникам з державного бюджету в визначеному порядку, грошових коштів у вигляді відшкодування частини вартості страхового платежу (страхової премії), нарахованого за договором страхування сільськогосподарської продукції з державною підтримкою.

За даним Законом страхування сільськогосподарської продукції поділяється на:

- страхування сільськогосподарських культур і багаторічних насаджень;
- страхування сільськогосподарських тварин.

Постановою Кабінету міністрів України від 12.02.2022 року №1342 затверджено **Порядок надання державної підтримки страхування сільськогосподарської продукції**⁶⁹.

Через війну механізм агрострахування з державною підтримкою поки що «не працює».

Чимало страхових компаній мають досвід співпраці з аграріями, зокрема: АСКА⁷⁰, INGO⁷¹, UNIVERSALNA⁷² та інші. Яку компанію обирати, вирішувати Вам – це також Ваш ризик.

З документами, що пов'язані з агрострахуванням, можна ознайомитися на сайті Мінагрополітики за посиланням: <https://minagro.gov.ua/pidtrimka/zdeshevlennya-kreditiv>.

⁶⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4391-17#Text>

⁶⁹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1342-2021-%Do%BF#Text>

⁷⁰ <https://aska.ua/ua/business-insurance/agro>

⁷¹ <https://ingo.ua/dlya-bisnesu/agro-insurance>

⁷² <https://universalna.com/agro-insurance/>

КООПЕРАТИВ: ЧОМУ ВІН ВАЖЛИВИЙ ДЛЯ ВЕТЕРАНСЬКИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

Сімейна ферма, створена ветеранами, може бути занадто мала, щоб купити автомобіль для доставки продукції споживачам, або купити дорогу техніку, що використовується лише час від часу, наприклад, тільки під час збору врожаю. Вигідніше купити таку техніку в складчину і використовувати її разом більш ефективно.

Молокопереробні підприємства більше платять за великі партії якісного молока. Купити необхідну техніку для охолодження, збору та зберігання партії молока одному фермеру не під силу. А от разом з фермерами-сусідами все можливо.

Інший приклад, закупівля через кооператив, наприклад, добрив, засобів захисту рослин: купили партію за гуртовою ціною — значить зекономили на витратах, зекономили на логістиці.

А ще об'єднавшись у кооператив, можна економити на бухгалтерських, ветеринарних, агрономічних послугах, рекламі тощо.

Отже, основними цілями сільськогосподарської кооперації є:

- 1) підвищення ефективності та конкурентоспроможності виробників сільськогосподарської продукції у сферах виробництва, переробки, заготівлі, закупівлі, зберігання, збуту, продажу сільськогосподарської продукції, забезпечення засобами виробництва і матеріально-технічними ресурсами;
- 2) задоволення економічних, соціальних та інших потреб виробників сільськогосподарської продукції на основі поєднання їхніх особистих та колективних інтересів, поділу між ними ризиків, витрат і доходів, розвитку їх самоорганізації, самоврядування та самоконтролю, захист їхніх інтересів;
- 3) розвиток інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції;
- 4) створення умов для зниження витрат виробників сільськогосподарської продукції при придбанні необхідних ресурсів, здійсненні виробничої та/або іншої господарської діяльності;
- 5) збільшення доходів виробників сільськогосподарської продукції.

Сільськогосподарський кооператив — юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, які є виробниками сільськогосподарської продукції і добровільно об'єдналися на основі членства та на засадах самоврядування для провадження спільної господарської та іншої діяльності з метою задоволення економічних, соціальних та інших потреб.

Відповідно до Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»⁷³ сільськогосподарський кооператив може здійснювати діяльність з метою одержання прибутку або без мети одержання прибутку.

Сільськогосподарський кооператив, що здійснює діяльність без мети одержання прибутку, є неприбутковою організацією у разі, якщо його діяльність відповідає сукупності таких ознак:

- 1) кооператив не здійснює виробництва сільськогосподарської продукції і надає послуги виключно своїм членам;
- 2) кооператив не набуває права власності на сільськогосподарську продукцію, вироблену, вирощену, відгодовану, виловлену або зібрану (заготовлену) його членами — виробниками сільськогосподарської продукції. При цьому власниками сільськогосподарської продукції, що заготовлюється, переробляється, постачається, збувається (продається) таким кооперативом, є його члени;
- 3) кооператив відповідає вимогам, встановленим підпунктом 133.4.1 пункту 133.4 статті 133 Податкового кодексу України⁷⁴ для неприбуткових організацій.

Сільськогосподарський кооператив, що здійснює діяльність з метою одержання прибутку, може надавати послуги, здійснювати операції, зокрема із закупівлі сільськогосподарської продукції, постачання засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів, з особами, які не є членами або асоційованими членами сільськогосподарського кооперативу, за умови що сумарна вартість таких послуг та операцій не перевищує 20 відсотків виручки кооперативу за рік.

Як створити сільськогосподарський кооператив і як ним управляти — окрема розмова. Але те, що такі кооперативи можуть допомогти фермерам-ветеранам — це точно. Через такі кооперативи можна було б організувати збут виробленої господарствами фермерів-ветеранів продукції, забезпечення постачання необхідних матеріально технічних ресурсів для них, а також організувати переробку сільськогосподарської продукції для створення нової доданої вартості та підвищення їхньої прибутковості.

⁷³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text>

⁷⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

СПІЛКИ ВETERANІВ ВІЙНИ: ШЛЯХ ДО СІЛЬСЬКОГОСПО- ДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

У США активно працює Farmer Veteran Coalition⁷⁵ (Коаліція фермерів-ветеранів). Ось як вони себе представляють.

«Місія Коаліції фермерських ветеранів — мобілізація ветеранів, щоб нагодувати Америку.

Ми виховуємо нове покоління фермерів і лідерів харчової промисловості та створюємо життєздатну роботу та значущу кар'єру завдяки співпраці фермерських і військових громад. Ми віримо, що ветерани володіють унікальними навичками та характером, необхідними для зміцнення сільських громад і створення стійких продовольчих систем. Ми віримо, що сільське господарство пропонує мету, можливості, фізичні та психологічні переваги.

⁷⁵ <https://farmvetco.org/about-us/our-vision-mission-goals/>

Керівні принципи

МИ СКЕРОВУЄМО пристрасть наших ветеранів, щоб вони могли заробити собі значуще, фінансово стійке місце в сільськогосподарській спільноті. Це може передбачати роботу на повний або неповний робочий день або важливу додаткову суму до доходу, пов'язаного з інвалідністю.

МИ ВІРИМО в меритократію американського сільського господарства, де особиста відповідальність за свої дії та індивідуальна ініціатива в досягненні своїх цілей можуть створити особистий успіх. Ми віримо в фундаментальну гідність фізичної праці.

МИ ВИЗНАЄМО різноманітність сільськогосподарських культур, методів, масштабів і ринків, доступних нашим ветеранам. Ми шануємо, спрямовуємо та підтримуємо практичний шлях ведення сільського господарства, обраний кожним ветераном.

МИ ПРАГНЕМО використовувати нашу роботу через мережу партнерств. Це дозволяє ефективніше допомагати більшій кількості ветеранів, особливо тих, хто починає свою цивільну кар'єру.

МИ ПІДТРИМУЄМО всі дійсні національні, регіональні чи специфічні зусилля щодо зв'язку ветеранів із сільським господарством і заохочення співпраці замість конкуренції з іншими групами, які надають послуги ветеранам нашої країни.

МИ СПОНСОРУЄМО та заохочуємо як працевлаштування, так і самозайнятість у сільському господарстві, і однаково цінуємо внесок усіх членів сільськогосподарської галузі, які годують Америку. Ми визнаємо широкий спектр можливостей для працевлаштування в сільськогосподарській економіці.

МИ ПОВАЖАЄМО приватне життя наших ветеранів і допоможемо, коли зможемо, отримати їм підтримку, яка допоможе зробити їх сильнішими фермерами. Ми підтримуємо і лікуємо всього ветерана. Ми знаємо про велику кількість ветеранів, які повертаються як з видимими, так і з невидимими ранами.

МИ ВИЗНАЄМО географічну та психологічну ізоляцію, спільну для фермерів і ветеранів. Налагодження контакту між нашими ветеранами-фермерами та почуття спільності серед них є важливою частиною нашої місії».

Об'єднання навколо життєвих проблем — це прямий шлях до кооперування й у бізнесі.

В Україні чимало організацій, спілок ветеранів війни, які б могли допомагати ветеранам стати фермерами, організувати сільськогосподарські кооперативи ветеранів-фермерів.

СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ВETERANІВ ВІЙНИ, ФЕРМЕРСТВО ТА ДОРАДНИЦТВО

Фермер у будь-якій країні ЄС знає: є проблема — можна звернутися до дорадчої служби, дорадника. Тут йому допоможуть її вирішити. Тут розуміють значення дорадництва для мікро, малих і середніх фермерських господарств, тому кожна країна — член ЄС зобов'язана мати систему дорадництва. І доволі щедро фінансують таку систему, бо знають: тільки освічений, добре поінформований, налаштований на інновації фермер може бути успішним.

Наближення системи сільськогосподарського дорадництва до фермерів є одним із пунктів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Правові засади здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні встановлені Законом України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»⁷⁶.

Сільськогосподарська дорадча діяльність — сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих

селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства.

Основними завданнями дорадчої діяльності є:

- підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового ведення господарства суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення в умовах ринкової економіки;
 - надання суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню дорадчих послуг з питань економіки, технологій, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології тощо;
 - надання дорадчих послуг органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань підготовки та реалізації планів соціально-економічного розвитку, формування громадянського суспільства;
 - поширення та впровадження у виробництво сучасних технологій, новітніх досягнень науки і техніки;
 - сприяння розвитку несільськогосподарського підприємництва в сільській місцевості, у тому числі сільського зеленого туризму, зайнятості сільського населення тощо;
 - робота з сільською молоддю, ініціювання та реалізація молодіжних програм;
- інші завдання, визначені законом.

Основними методами дорадчої діяльності є:

- навчання суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення;
- дослідження соціально-економічних проблем сільської місцевості та розробка варіантів їх розв'язання;
- демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення;
- інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, сільського населення тощо.

Дорадчі послуги в Україні сьогодні надають сільськогосподарські дорадчі служби та сільськогосподарські дорадники.

Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб і Реєстр сільськогосподарських дорадників і сільськогосподарських експертів-дорадників ведеться Мінагрополітики⁷⁷ з метою забезпечення їх державного обліку, контролю за належним кваліфікаційним рівнем дорадчих служб і формування достовірної інформації про такі служби. Використовуючи реєстр, Ви можете знайти потрібного Вам фахівця.

Через війну реєстри дорадників та дорадчих служб є недоступними для широкого загалу.

Право на отримання дорадчих послуг мають фізичні та юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність у сільській місцевості, сільське населення, а також органи місцевого самоврядування та органи виконавчої влади.

⁷⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15#Text>

⁷⁷ <https://minagro.gov.ua/napryamki/rozvitok-silskih-teritorij/silskogospodarske-doradnictvo>

⁷⁸ <https://shotam.info/yak-dvoie-khloptiv-atovtsiv-stvorily-molochnu-fermu/>

⁷⁹ <http://dorada.org.ua>

Дорадча діяльність може проводитися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також коштів суб'єктів господарювання. На жаль, в умовах війни призупинена державна підтримка дорадчої діяльності. Водночас, дорадчі служби активно працюють над залученням позабюджетних коштів, щоб надавати дорадчі послуги фермерам, а також тим, хто хотів би займатися фермерством, зокрема колишнім воїнам.

Сільськогосподарські дорадчі служби, сільськогосподарські дорадники можуть стати найважливішим партнером для ветеранів війни, які не маючи достатньої професійної майстерності і практичного досвіду, починають розвивати власну справу і змушені самостійно приймати обґрунтовані управлінські рішення в умовах повної відповідальності за кінцеві результати своєї діяльності, вирішувати наявні проблеми та передбачати майбутні виклики, які можуть виникнути у результаті господарської діяльності.

Українські ветерани війни вже мають успішний досвід співпраці з дорадниками у створенні нових ферм, зокрема молочних⁷⁸, сільськогосподарських кооперативів.

Діяльність суб'єктів сільськогосподарського дорадництва координується через Всеукраїнську громадську організацію «Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України» (ВГО НАСДСУ)⁷⁹.

Адреса: м. Київ, вулиця Героїв Оборони, 10.

Сторінки ВГО НАСДСУ в Інтернеті:

<http://dorada.org.ua>; <https://www.youtube.com/user/doradaukraine>; <https://www.facebook.com/NAAASUkraine>.

Електронна пошта: doradaukraine@gmail.com.

Телефон: +380975747327.

Звертайтеся, тут завжди раді допомогти захисникам Української Держави!

КОШТИ ДЛЯ ВETERANІВ-ФЕРМЕРІВ: ДЕРЖАВНА ТА РЕГІОНАЛЬНА ПІДТРИМКА, ГРАНТИ

Започаткування і розвиток будь-якої власної справи потребує фінансових і інвестиційних ресурсів. Де знайти колишнім воїнам кошти на започаткування та розвиток власної справи?

Є декілька джерел таких ресурсів:

- державні програми/заходи підтримки сільського господарства, в тому числі фермерства.
- місцеві програми/заходи підтримки сільського господарства, в тому числі фермерства;
- державні програми/заходи підтримки ветеранів війни;
- місцеві програми/заходи підтримки ветеранів війни;
- гранти програм та проектів міжнародної технічної допомоги.

ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ/ ЗАХОДИ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА, В ТОМУ ЧИСЛІ ФЕРМЕРСТВА

Основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення визначаються Законом України «Про державну підтримку сільського господарства»⁸⁰.

До війни існувало чимало спеціальних програм/заходів державної підтримки виробників сільськогосподарської продукції⁸¹, ресурсами яких могли скористатися й фермерські господарства, в тому числі сімейні фермерські господарства без створення юридичної особи.

⁸⁰ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text>

⁸¹ <https://minagro.gov.ua/pidtrimka>

Слід наголосити на тому, що для фермерських господарств законодавством передбачені й спеціальні види державної підтримки через Український державний фонд підтримки фермерських господарств⁸²:

1. Поворотна фінансова допомога.
2. Безповоротна фінансова допомога.

Поворотна фінансова підтримка надається:

1. Новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, — строком від трьох до п'яти років для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, провадження виробничої діяльності.

2. Іншим фермерським господарствам (крім новостворених) — строком до п'яти років для придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, у тому числі для придбання маточного поголів'я сільськогосподарських тварин (телиць, нетелей, корів, свиноматок, ярок, вівцематок, кізочок та козоматок) та проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини), виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, будівництва та реконструкції виробничих і невиробничих приміщень, для закладення багаторічних насаджень, розвитку кредитної та обслуговуючої кооперації, у тому числі для сплати пайових внесків до пайових фондів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, утворених фермерськими господарствами самостійно або разом з членами особистих селянських господарств, зрошення та меліорації земель.

3. Сімейним фермерським господарствам без набуття статусу юридичної особи для придбання землі сільськогоспо-

дарського призначення. Допомога надається у розмірі, що не перевищує 1 млн. гривень на строк до 10 років для придбання земельної ділянки (ділянок) сукупним розміром до 20 гектарів із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів. Сума фінансової підтримки визначається відповідно до вартості земельної ділянки (ділянок), що планується придбати, але не більше нормативної грошової оцінки зазначеної ділянки (ділянок).

Загалом, фінансова підтримка на конкурсних засадах на поворотній основі надається у розмірі, що не перевищує 1 млн. гривень, із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів. Тобто, фермерське господарство зобов'язується повернути кошти у зазначений у договорі термін, але не більше ніж на 5 років (для сімейних фермерських господарств без статусу юридичної особи — 10 років). Для забезпечення виконання зобов'язань фермерське господарство надає в заставу майно (рухоме, нерухоме).

Для отримання фінансової підтримки на конкурсних засадах на поворотній основі необхідно звернутися до регіонального відділення Українського державного фонду підтримки фермерських господарств.

Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам, затверджено постановою Кабінету Міністрів України № 1102 від 25 серпня 2004 року⁸³.

Інформацію про початок оголошення конкурсів, контакти регіональних відділень можна отримати на сайті Українського державного фонду підтримки фермерських господарств.

Безповоротна фінансова підтримка надається відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 106 «Про затвердження Порядку використання коштів,

передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств»⁸⁴:

1. Новоствореним фермерським господарствам у період їх становлення (перші три роки після створення) виділяється бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) один раз виключно для провадження сільськогосподарської діяльності у розмірі 5000 гривень на 1 гектар, але не більше 100000 гривень на одне фермерське господарство.

2. Часткова компенсація витрат фермерським господарствам, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами (крім новостворених) (у розмірі 90 відсотків вартості, але не більше ніж 10 000 гривень).

3. Фінансова підтримка новостворених фермерських господарств для отримання сільськогосподарських дорадчих послуг (надається один раз у розмірі, що не перевищує 36 000 гривень, за умови попередньо укладеного до кінця поточного бюджетного періоду договору та на підставі актів виконаних робіт).

4. Спеціальна бюджетна дотація за утримання корів усіх напрямів продуктивності фермерському господарству, у власності якого перебуває від п'яти корів, ідентифікованих та зареєстрованих відповідно до законодавства (надається на безповоротній основі одержувачам, у власності яких перебуває від п'яти корів, ідентифікованих та зареєстрованих відповідно до законодавства за кожен наявну станом на 1 липня поточного року корову в розмірі 5 000 гривень, але не більше 250000 грн).

Слід зазначити, що у зв'язку із війною, та обмеженістю фінансових ресурсів у Державному бюджеті України фінансування вказаної підтримки призупинено.

На час воєнного стану **запроваджено нову підтримку, яка фінансується за рахунок донорських коштів**, спрямованих до державного бюджету на **безповоротну фінансову підтримку малих виробників сільськогосподарської продукції**.

Постановою Кабінету Міністрів України від 16.08.2022 року № 918⁸⁵ затверджено умови та порядок надання фінансової підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції за напрямками:

1. бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення (1 гектар) для проведення сільськогосподарської діяльності від 1 до 120 га земель сільськогосподарського призначення у розмірі 3100,00 грн на 1 га, але не більше 372000,00 грн для одного отримувача;
2. спеціальна бюджетна дотація за утримання великої рогатої худоби (корів) усіх напрямів продуктивності на кожну корову, яка перебуває у власності отримувача, ідентифікована та зареєстрована відповідно до законодавства станом на дату подання заявки від трьох до ста голів у розмірі 5300,00 грн на одну корову, але не більше 530000,00 грн на одного отримувача.

Заявка на отримання бюджетних коштів подається через особистий електронний кабінет до **Державного аграрного реєстру⁸⁶** (ДАР) — автоматизовану електронну систему, створену Мінагрополітики з метою ефективного та прозорого залучення та розподілу усіх видів підтримки для

українських аграріїв, як за кошти державного бюджету, так і у вигляді пільгових кредитів, міжнародних грантів або технічної допомоги.

Одразу після заповнення реєстраційної форми та надання згоди на обробку персональних даних в Державному аграрному реєстрі створюється персональний електронний кабінет товаровиробника, до якого автоматично завантажуються дані з інших державних реєстрів про його господарську діяльність, земельний банк, поголів'я тварин тощо.

ДАР вже з'єднаний з Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, Державним земельним кадастром, Державним реєстром речових прав, а також із Єдиним державним реєстром тварин. При кожному вході в Кабінет інформація з реєстрів оновлюється.

В електронному кабінеті виробника у ДАР також міститься актуальна інформація про доступні для нього програми підтримки.

Слід зазначити, що фермерські господарства, як сільськогосподарські виробники можуть брати участь і у всіх інших програмах підтримки сільськогосподарських виробників передбачених Законом України «Про державну підтримку сільського господарства».

Заявки на участь у них подаються онлайн через кабінет. Система в режимі реального часу інформує виробника про нові можливості. Реєстрація та подання заявок на участь у програмах підтримки в ДАР є безкоштовними. Зареєструватися у Державному аграрному реєстрі можна за посиланням **<https://www.dar.gov.ua>**.

⁸² <https://udf.gov.ua>

⁸³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-%Do%BF#Text>

⁸⁴ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%Do%BF#Text>

⁸⁵ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2022-%Do%BF#Text>

⁸⁶ <https://www.dar.gov.ua/>

ГРАНТИ ПРОГРАМИ «ЄРОБОТА»

Наймасштабнішою державною грантовою програмою стала «ЄРобота»⁸⁷, яка охоплює всі сфери діяльності малого бізнесу і спрямована на створення робочих місць. Вказана програма реалізується Міністерством економіки України спільно з Ощадним банком та Мінагрополітики.

Для ветеранів — фермерів «ЄРобота» пропонує наступні гранти:

1. На власну справу.

Отримати грант можуть як фізичні особи, так і юридичні особи на створення бізнесу або ж розширення власного в сумі від 50 тис. грн до 250 тис. грн. З умовами отримання гранту можна ознайомитися за посиланням: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu>.

2. На теплицю.

Отримати грант можуть діючі ФОП або юридичні особи розміром до 7 мільйонів гривень на будівництво модульної теплиці відповідно до типового проекту орієнтовною площею 2 гектари (не менше 1,6 гектара та не більше 2,4 гектара). З умовами отримання гранту можна ознайомитися за посиланням: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-teplicyu>.

3. На переробне підприємство.

Отримати грант можуть *майбутні підприємці*, діючі ФОП або юридичні особи розміром до 8 мільйонів гривень. З умовами отримання гранту можна ознайомитися за посиланням: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-pererobne-pidpriyemstvo>.

4. На сад.

Отримати грант можуть ФОП або юридичні особи на розвиток власного садівництва, ягідництва та виноградарства у розмірі до 400 тис. грн за гектар. Гранти надаються для саду площею від 1 до 25 га. З умовами отримання гранту можна ознайомитися за посиланням: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-sad>.

Заявки для одержання вказаних грантів формуються в електронному форматі на порталі «Дія»: <https://diia.gov.ua/>.

Вичерпна інформація з умовами, правилами подачі заявки та вимогами на відповідність для отримання грантів наведена у постановках Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 року № 738 «Деякі питання надання грантів для бізнесу»⁸⁸ та від 24 червня 2022 р. № 739 «Деякі питання надання грантів для переробних підприємств»⁸⁹.

⁸⁷<https://diia.gov.ua/services/categories/gromadyanam/yerobota>

⁸⁸<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#Text>

⁸⁹<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2022-%D0%BF#Text>

МІСЦЕВІ ПРОГРАМИ/ЗАХОДИ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА, В ТОМУ ЧИСЛІ ФЕРМЕРСТВА

Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 роки⁹⁰ передбачає такі види підтримки для місцевих виробників сільськогосподарської продукції:

- Фінансова підтримка шляхом компенсації відсотків за кредитами та відсотків (комісії) за супроводження договорів фінансового лізингу.
- Фінансова підтримка на зворотній основі у вигляді пільгових кредитів.
- Фінансова підтримка суб'єктів підприємництва шляхом часткової компенсації вартості насіння.
- Фінансова підтримка сільськогосподарських товаровиробників у вигляді дотації за утримання корів усіх напрямів продуктивності.
- Субвенція органам місцевого самоврядування на заходи з поліпшення громадських пасовищ.

- Субвенція органам місцевого самоврядування на заходи з проведення інвентаризації земель сільськогосподарського призначення.

Більшість областей має подібні програми. Пошукайте ці документи: вони, як правило, доступні на сайтах обласних адміністрацій⁹¹, обласних рад⁹². Скористайтеся можливістю залучити додаткові ресурси для розвитку власного фермерського господарства.

Низка територіальних громад теж має власні програми/заходи підтримки фермерства. Прикладом може слугувати Програма підтримки розвитку фермерських господарств Білозірської сільської територіальної громади на 2021–2025⁹³ роки чи Програма підтримки фермерських та особистих селянських господарств Брусилівської селищної територіальної громади на 2022–2025⁹⁴ роки .

Комунікуйте з органами управління місцевих територіальних громад!

⁹⁰ <https://loda.gov.ua/documents/34804>

⁹¹ <https://www.if.gov.ua/npas/pro-shvalennya-proyektu-kompleksnoyi-programi-rozvitku-agropromislovogo-kompleksu-ta-silskih-teritorij-ivano-frankivskoyi-oblasti-na-2022-2025-roki>

⁹² <https://oblrada.od.gov.ua/wp-content/uploads/142-VIII.pdf>

⁹³ <https://bilozirska-gromada.gov.ua/docs/650870/>

⁹⁴ <https://brusylivska-gromada.gov.ua/docs/1111450>

ДЕРЖАВНІ ПРОГРАМИ/ЗАХОДИ ПІДТРИМКИ ВETERANІВ ВІЙНИ

На теперішній час не існує спеціальних державних програм підтримки ветеранського підприємництва. Зрозуміло, що й фермерства. Міністерство у справах ветеранів України разом з іншими зацікавленими особами працює над Стратегією розвитку підприємницьких ініціатив ветеранів війни до 2030 року⁹⁵. Асоціація підприємців-ветеранів АТО⁹⁶ теж розробила власне бачення розвитку ветеранського підприємництва в Україні⁹⁷.

Слід пам'ятати, що відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»⁹⁸ учасники бойових дій в зоні антитерористичної операції (далі — учасники АТО) мають право на **першочергове отримання земельних ділянок**, які можуть використовуватися для індивідуального житлового будівництва, ведення особистого селянського господарства, садівництва і городництва.

Які кроки необхідно зробити, щоб отримати таку земельну ділянку викладено і у «Пам'ятці учасникам російсько-української війни. права, обов'язки. та гарантії соціального захист»⁹⁹, що розроблена громадською організацією «Юридична Сотня» спільно з фахівцями Міністерства соціальної політики України, Державної служби з питань ветеранів війни та учасників АТО, Міністерства оборони України та Генерального Штабу Збройних Сил України з метою забезпечення військовослужбовців базовою інформацією щодо пільг, прав і соціальних гарантій, а також — надання рекомендацій щодо порядку дій в певних ситуаціях.

Земельна ділянка сільськогосподарського призначення розміром у 2 гектари, при правильному використанні, може бути основою для створення сімейного фермерського господарства.

З метою забезпечення підтримки ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, подальшої реадаптації та реінтеграції ветеранів до мирного життя через відповідні проекти, Міністерством у справах ветеранів створено **Український ветеранський фонд (УВФ)**¹⁰⁰.

Відповідно до Положення про Бюджетну установу «Український ветеранський фонд», затвердженого наказом Міністерства у справах ветеранів України № 263 від 20.12.2021 року, бюджетні кошти використовуються Фондом, в тому числі й для надання фінансової підтримки ветеранам та членам їхніх сімей для реалізації проектів, які за результатами конкурсного відбору визначені переможцями та спрямовані на підтримку підприємницької діяльності ветеранів та сприяння в їх працевлаштуванні¹⁰¹.

За програмою «**ВАРТО**»¹⁰² УВФ здійснив фінансування бізнесу ветеранів та членам родин загиблих на конкурсній основі.

За цією програмою «**ВАРТО 2.0**»¹⁰³ ветерани, а також родини полеглих чи померлих захисників і захисниць можуть отримати від 500 тисяч до 1 000 000 гривень на розвиток власної справи. Подати заяви можуть бійці, які мають статус учасника бойових дій, їх найближчі родичі (матері, батьки, дружини, чоловіки, діти), родини героїв Небесної сотні. Гроші можна використати на придбання обладнання чи товарів для ведення бізнесу. Для отримання мікрогранту заявник повинен бути ФОПом.

За програмою «**ВАРТО+ГО**»¹⁰⁴ УВФ підтримує громадські об'єднання із статусом юридичної особи (громадських організацій або громадських спілок), діяльність яких спрямована на захист прав і свобод, задоволення суспільних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів ветеранів та членів їхніх сімей. Одним з пріоритетів програми є менторська підтримка та консультування ветеранського підприємництва від старту до розвитку.

Інформацію про діючі програми підтримки, оголошені конкурси можна отримати на сайті Фонду у розділі «Конкурсні програми з фінансування проєктів ветеранського бізнесу»¹⁰⁵.

⁹⁵ <https://mva.gov.ua/ua/npa/proyekt-strategiyi-rozvitku-pidpriyemnickih-iniciativ-veteraniv-vijni>

⁹⁶ <https://www.facebook.com/APVAUA>

⁹⁷ <https://ucci.org.ua/press-center/ucci-news/asotsiatsiia-pidpriemtsiv-veteraniv-ato-prezentovala-strategiiu-rozvitku-veteranskogo-pidpriemnistva>

⁹⁸ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text>

⁹⁹ <https://mva.gov.ua/ua/veteranam/pamyatka-uchasnikam-ato-prava-obov'yazki-ta-garantiyi-socialnogo-zahistu>

¹⁰⁰ <https://veteranfund.com.ua>

¹⁰¹ <https://veteranfund.com.ua/about/activities-of-the-fund/>

¹⁰² <https://veteranfund.com.ua/contests/varto/>

¹⁰³ https://veteranfund.com.ua/contests/varto_2-o/

¹⁰⁴ https://veteranfund.com.ua/contests/varto_go/

¹⁰⁵ <https://veteranfund.com.ua/contests/>

МІСЦЕВІ ПРОГРАМИ/ЗАХОДИ ПІДТРИМКИ ВETERANІВ ВІЙНИ

Органи влади областей¹⁰⁶, міст¹⁰⁷, територіальних громад¹⁰⁸ мають приймають власні програми підтримки ветеранів війни та членів сімей загиблих учасників війни. Та вони, як правило, мають соціально-культурну спрямованість.

Подекуди в місцевих програмах йдеться про надання необхідної допомоги у працевлаштуванні, сприяння у професійній підготовці, перепідготовці, підвищенні кваліфікації, учасникам бойових дій та сім'ям загиблих учасників бойових дій. Цим також варто скористатися у процесі започаткування та розвитку фермерської справи.

У будь-якому випадку, знання місцевих програм буде не зайвим.

¹⁰⁶ <https://www.vin.gov.ua/oblasnyi-tsentr-dopomohy-uchasnykam-ato/oblasna-prohrama-dopomohy-uchasnykam-ato-ta-ikh-simiam>

¹⁰⁷ http://uszn.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/Programa_ATO.pdf

¹⁰⁸ <https://pereschepynske.otg.dp.gov.ua/rishennya-gromadi/pro-skhvalennia-proiektu-mistsevoi-tsilovoi-prohramy-sotsialnoi-pidtrymky-veteraniv-viiny-uchasnykiv-boiovykh-dii-voiniv-internatsionalistiv-chleniv-simeizahyiblykh-pomerlykh-veteraniv-viiny>

ГРАНТИ ПРОГРАМ ТА ПРОЕКТІВ МІЖНАРОДНОЇ ТЕХНІЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА ДЕ ЇХ ШУКАТИ

Існує чимало міжнародних фондів та проектів, які пропонують фінансування для виробників сільськогосподарської продукції. При тому слід враховувати, що міжнародні організації пропонують участь у програмах на конкурсних засадах, як правило, на умовах співфінансування з виробником.

Хочете отримувати актуальну інформацію про грантові програми, підпишіться на розсилку Ресурсного центру «Гурт»¹⁰⁹, порталу «Громадський простір»¹¹⁰.

Актуальну інформацію про програми які фінансуються варто шукати також на сайтах Міністерства у справах ветеранів України, Міністерства аграрної політики і продовольства України, Міністерства економіки України.

Серед найбільших проектів, що надають підтримку сільському господарству України, є Програма USAID з аграрного і сільського розвитку — АГРО¹¹¹.

Є й українські недержавні фонди та проекти, що спеціалізуються на підтримці фермерства. Наприклад, «Сімейні молочні ферми» — перший в Україні інвестиційний проект, що розвиває індустрію сімейних молочних ферм, що реалізує компанія «Укрмілкінвест» з Рівненщини¹¹².

Деякі великі аграрні компанії надають підтримку для створення та розвитку невеликих сільськогосподарських бізнес-проектів, зокрема, через створені ними благодійні фонди, програми: Благодійний фонд «МХП — Громаді»¹¹³; програма соціальних інвестицій «Україна — житниця майбутнього»¹¹⁴; Благодійний фонд «Контінентал Фармерз Груп» надає значну підтримку сільськогосподарським кооперативам¹¹⁵.

Пам'ятайте:

- Гранти надаються на конкурсній основі.
- Кожен грантодавець хоче бачити якісно підготовлений проект.
 - Важливо не тільки мати інформацію про грантові проекти та програми.
 - Важливо вміти ними скористатися: підготувати якісну грантову заявку; навчитися управляти грантовими коштами; правильно побудувати відносини з грантодавцем, щоб співпраця з ним продовжувалася й у майбутньому.

Цьому треба вчитися! Або користуватися послугами фахівців!

Проект «Німецько-Український Агрополітичний діалог»¹¹⁶, Національна асоціація сільськогосподарських дорадчих служб України¹¹⁷, інші проекти та програми, громадські організації регулярно проводять навчання на цю тему.

¹⁰⁹ <https://gurt.org.ua>

¹¹⁰ <https://www.prostir.ua>

¹¹¹ <https://www.facebook.com/usaaid.agro>

¹¹² <https://invest.smf.org.ua/>

¹¹³ <https://mhp.com.ua/uk/pro-kompaniiu/blagodiinyi-fond-mkhp-gromadi>

¹¹⁴ <https://www.bayer.com/uk/ua/grain-basket>

¹¹⁵ <https://old.loda.gov.ua/news?id=52762>

¹¹⁶ <https://apd-ukraine.de>

¹¹⁷ www.dorada.org.ua

ФЕРМЕРСТВО: ІСТОРІЇ УСПІХУ ВETERANІВ ВІЙНИ

Сергій Селезень здійснив мрію дитинства¹¹⁸

Через поранення ветеран російсько-української війни Сергій Селезень переніс 33 операції на колінах. Довелося змінити професію, бо працювати будівельником уже не міг. Тому наважився реалізувати заповітне бажання: стати фермером. Узяв в оренду понад 200 гектарів землі й тепер має сто голів овець. Переконає: робота на полях стала найкращою реабілітацією.

Вчорашній десантник вирощує овочі, зелень та хвойні¹¹⁹

Андрій Дробіт зі села Вислобоки Жовтанецької ТГ, який у 2015 році пішов захищати Україну, а повернувшись із фронту, як ветеран АТО, отримав землю неподалік батьківського обійстя і розпочав власну справу з вирощування ірландських троянд та зелені. Кошти, отримані від продажу квітів, вклав у будівництво теплиці, а за отримані кредитні кошти придбав котел для обігріву. «З нуля все починалося, досвіду взагалі не було, але було бажання, тому в принципі складного нічого не має, працювати треба. Наразі маємо посаджену лаванду та 5200 туй смарагдових. А також залежно від сезону, вирощуємо салат, огірки та ірландську троянду, розсаду якої замовляли аж у Голландії», — розповідає Андрій.

Як фермер-ветеран зібрав урожай спаржі¹²⁰

Юрій Гулей з Донецька служив у ЗСУ, потім втілював свою мрію і став фермером. Під час бойових дій у 2022 році евакуйовував цивільних і вже зібрав урожай спаржі. «Чому саме спаржа? Це перший овоч, який лізе з ґрунту весною. Він нішевий і не дуже популярний в Україні. Хоча в Європі — один з головних овочів. Ба більше, в українських реаліях, щоб працювати в агробізнесі, потрібно сіяти 100 000 га кукурудзи та пшениці. Та мене цікавило дрібне фермерство, яке практично нерозвинуте. А спаржа, як культура, ідеально підходить для такої ніші», — пояснює власник «Білої спаржі».

Еко-Ранчо Сабадаш¹²¹

Успішне фермерське господарство «Еко-Ранчо Сабадаш», яке створив учасник АТО (ООС) Ігор Сабадаш та розпочав свій бізнес з вирощування гусей, а сьогодні займається вирощуванням молодняка великої рогатої худоби. Скориставшись місцевою програмою чоловік отримав півмільйона гривень кредитних коштів для розширення ферми та придбав 15 голів корів абердин-ангуської породи та шароле. «Свій бізнес розпочав з вирощування гусей, однак в процесі зрозумів, що потрібні великі кошти для зміни технічних приміщень з їх утримання. Розведення великої рогатої худоби є для нас додатковим напрямом, з якого можна отримувати прибуток і розвиватись», — розповідає Ігор Сабадаш.

Як ветеран з Донецька об'єднав десятки фермерів, аби разом вирощувати натуральну продукцію¹²²

Свій перший бізнес Богдану Чабану довелося закрити через війну. Повернувшись із фронту, ветеран відкрив власну справу та об'єднав довкола себе десятки фермерів. Сьогодні бренд «Овочар» постачає продукцію напряму до магазинів та забезпечує заробіток для 47 малих виробників. А ще виводить їхні справи з «тіні», легалізуючи овочевий ринок.

Батат від Івана Павліша¹²³

Колишній учасник АТО Іван Павліш, а зараз діючий військовий вирощує екзотичний коренеплід батат, який ще називають «солодкою картоплею» у селі Луки Самбірського району на Львівщині. Юрист за освітою та громадський активіст після повернення з АТО приватизував земельну ділянку площею 2 га у селі, де народився і виріс, згодом взяв в оренду ще 20 га. Його вибір вирощувати батат розпочався випадково, після спілкування з топ-менеджером з однієї мережі ресторанів, який розповів, що для ресторанів купує батат вирощений у Китаї на оптовому ринку «Шувар». Ресторатор запитав, чи не знає Іван, хто може вирощувати його тут, на місці. Тоді ж у колишнього воїна і зародилася думка самому вирощувати цю екзотичну культуру. Дізнався, що «солодка картопля» не росте з бульбин, а з розсади, із саджанців. Однак це фермера не злякало. Замовив через Інтернет саджанці з Херсонської області. Вирощує чотири сорти різнокольорового батату: Мурасакі (кремовий), LA (помаранчевий), Перпл (фіолетовий) та Гоча (білий). Збут урожаю І. Павліш налагодив через соціальні мережі у Фейсбуці. Оскільки батат у разі корисніший, ніж звичайна картопля, його охоче купують для маленьких діток, споживають спортсмени, вегетаріанці, бо він для них є джерелом вітамінів та мікроелементів. Купують і для фешенебельних ресторанів, які пропонують пюре з батату, замість картопляного пюре.

Як ветеран АТО на Івано-Франківщині вирощує квасолю¹²⁴

Ветеран АТО з Івано-Франківщини Олег Климишин третій рік вирощує квасолю у рідному селі Сівка-Калуська. Чоловік каже, ця справа стала його улюбленим заняттям після лікування й реабілітації через поранення на війні. Цьогоріч частину врожаю ветеран планує віддати на консервації для військових.

Агрокластер «ГорбоГори»¹²⁵

Антон Мільчевич: «Я розумів, що ветеранам треба об'єднуватися. Та не лише їм. Для досягнення успіху потрібна підтримка, потрібно діяти разом.

Мене підтримали і вирішили діяти разом: ветерани, фермери і органи місцевого самоврядування.

У результаті було створено агрокластер «ГорбоГори», який зараз налічує 33 учасники».

¹¹⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=aUotwTIQVSM>

¹¹⁹ <https://wz.lviv.ua/life/434185-vchorashnii-desantnyk-vyroshchuie-ovochi-zelen-ta-khvoini>

¹²⁰ <https://life.liga.net/istoriyi/article/kak-fermer-veteran-sobral-urojay-sparji-posle-vyvoza-grajdanskih-ot-voyny>

¹²¹ <https://www.facebook.com/people/%Do%95%Do%BA%Do%BE-%Do%Ao%Do%Bo%Do%BD%D1%87%Do%BE-%Do%A1%Do%Bo%Do%B1%Do%Bo%Do%B4%Do%Bo%D1%88/100042753470597/>

¹²² <https://shotam.info/z-hriadyky-do-stolu-yak-veteran-z-donetska-ob-iednav-desiatky-fermeriv-aby-razom-vyroshchuvaty-naturalnu-produktsiiu/>

¹²³ <https://wz.lviv.ua/life/436355-nastav-chas-sadyty-batat>

¹²⁴ <https://suspilne.media/253390-castinu-vrozau-hoce-viddati-dla-zsu-ak-veteran-ato-na-ivano-frankivsini-virosue-kvasolu/>

¹²⁵ <https://www.radiosvoboda.org/a/veteranskii-biznes-problemy-dosvid-gorbogory/31242828.html>

АСОЦІАЦІЯ ФЕРМЕРІВ ТА ПРИВАТНИХ ЗЕМЛЕВЛАСНИКІВ УКРАЇНИ

Відповідно до Закону України «Про фермерське господарство», представницьким органом фермерських господарств України є Асоціація фермерів та приватних землевласників України (АФЗУ).

З метою забезпечення прав і законних інтересів громадян України, які ведуть фермерське господарство, а також створення сприятливих умов для розвитку фермерських господарств АФЗУ:

а) представляє інтереси громадян, які ведуть фермерське господарство, перед Президентом України, Верховною Радою України, центральними та місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування;

б) вносить пропозиції щодо вдосконалення законодавства, що регулює діяльність фермерських господарств, на розгляд центральному органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики.

Президент АФЗУ може входити до складу колегії центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну аграрну політику, брати участь у її засіданнях з правом дорадчого голосу.

Контактна інформація:

01042, Київ, вул. Іоанна Павлі II, б. 21 оф. 417

Сторінки в Інтернеті: <https://farmer.co.ua>,
<https://www.facebook.com/groups/1383588171874581>,
<https://www.facebook.com/profile.php?id=100054466946375>.

Електронна пошта: farmasuk1@ukr.net.

Телефон: +38 (044) 228-48-19, 501-78-73

Роман Корінець
Людмила Гончаренко

АБЕТКА ФЕРМЕРСТВА ДЛЯ ВЕТЕРАНІВ ВІЙНИ

Видавець і виготовлювач: ФОП Лопатіна О. О.

www.publishpro.com.ua

тел.: +38 044 501 36 70

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5317 від 03.04.2017

Підписано до друку 30. 01. 2023. Друк офсетний. Папір офсетний.

Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 6,77.